

DİPLOMASİ TEMSİLCİLERİNİN HUKUKİ STATÜSÜ

Doç. Seha L. MERAY

“Les lois politiques demandent que tout homme soit soumis aux tribunaux criminels et civils du pays où il est, et à l’animadversion du souverain. Le droit des gens a voulu que les princes s’envoyassent des ambassadeurs; et la raison, tirée de la nature de chose, n’a pas permis que ces ambassadeurs dépendissent du souverain chez qui ils sont envoyés, ni de ses tribunaux. Ils sont la parole du prince qui les envoie, et cette parole doit être libre. Aucun obstacle ne doit les empêcher d’agir. Ils peuvent souvent déplaire, parce qu’ils parlent pour un homme indépendant. On pourrait leur imputer des crimes s’ils pouvaient être punis pour ces crimes; on pourrait leur supposer des dettes, s’ils pouvaient être arrêtées pour des dettes. Un prince qui a une fierté naturelle parlerait par la bouche d’un homme qui aurait tout à craindre. Il faut donc suivre, à l’égard des ambassadeurs, les raisons tirées du droit des gens, et non celles qui dérivent du droit politique. Que s’ils abusent de leur être représentatif, on le fait cesser en les renvoyant chez eux; on peut même les accuser devant leur maître, qui devient par là leur juge ou leur complice.”

Montesquieu. *Esprit des Lois*, Livre XXVI, Chapitre XXI.

I. Diplomatik Temsilin Gelişmesi:

Devletler birbirleriyle temsilcileri vasıtasıyla münasebetlerde bulurlar. Antik çağlarda bile, o zamanın cemiyetleri arasında, bir dereceye kadar diplomatik münasebetler mevcuttu. Fakat bu münasebetler mahdut sahalara inhisar ettiği ve arızî mahiyette görüldüğü için Devletler arasında daimî bir temsil müessesesine ihtiyaç da henüz doğmamıştı. Orta çağların sonlarına gelinceye kadar, bir Devletten diğerine, sadece muayyen bir meselenin görüşülmesi veya herhangi bir merasimde temsil e-

dilmek üzere, veya harp ilânı, barış akti gibi sebeplerle elçi gönderilmektedir.

Diplomatik münasebetlerin en ilkel safhasında bile, gönderilen elçilerin veya sözcülerin gerek nezdine gittikleri Devletçe kabul tarzları, gerekse masuniyet ve imtiyazları hakkında bazı kaideler teamülî bir mahiyet alarak yerleşmeğe ve zamanla gelişmeğe başlamıştı (1). Bu bakımdan, haklı olarak, diplomasi münasebetlerini düzenliyen kaidelerin, Devletler Hukukunun en eski kaidelerinden olduğu söylenmiştir (2). Eski Çin, Hind, Mısır, Sumer, Asur, Fenike vesikalari elçilerin şahsî masunluğu ve görevlerinin kutsallığı hakkında birçok deliller ortaya koymaktadır. Eski Yunanlılar ve Romalılar da, daimî elçilik ihdasına gitmemekle beraber, diğer Devletlerin elçi gönderme hakkını kabul etmişler, elçilerin şahsî masuniyetlerine, seyahat hürriyetlerine, resmî evrak masuniyetlerine, seyahat hürriyetlerine bir dereceye kadar saygı göstermişlerdir. Ayrıca elçilerin kabulünde hususî teşrifat usulleri tatbik etmişlerdir (3).

Roma İmparatorluğunun yıkılmasını takiben derebeylik sisteminin kurulmasından sonra, elçiler, Devletlerinin resmî temsilcileri olmaktan çok, yine prenslerin şahsî sözcüleri hüviyetini muhafaza etmişlerdir. Bütün bu devrede elçilik geçici bir hizmet mahiyetini arz etmektedir. Ancak XIV ncü yüzyılda, bağımsız İtalyan şehir-devletlerinin, bilhassa Venedik'in gelişmesiyle, elçilik daha istikrarlı bir mahiyet almağa başlamıştır. İlk daimî elçilik 1455 senesinde Venedik tarafından Cenova nezdinde tesis edilmiştir. Az sonra İtalyan şehir-devletleri birbirinde daimî elçilikler ihdası yoluna gitmişlerdir. XVI ncı asır başlarında İspanya ve Fransa da, İtalyan cumhuriyetlerinden mülhem olarak daimî elçilikler ihdasına başlamışlardır. Ancak XVII nci asrın ikinci yarısından sonradır ki daimî elçilik umumî bir müessese halini almıştır (4).

(1) Bk. R. Numelin, **Les origines de la Diplomatie**, Paris 1945. Bu kitapta yazar diplomasi'nin menşelerini incelerken yalnız antik cemiyetlerdeki durum ile yetinmemektedir. Aynı zamanda ilkel cemiyetler (meselâ Afrika, Pasifik adaları ve Amerika'nın kabileleri) arasındaki "diplomatik kaide ve usuller" diye tavsif edilebilecek münasebetler hakkında da ilgi çekici bilgi vermektedir. Bu konuda ayrıca Bk. Ogdon, **The growth of purpose in the law of diplomatic immunity**, Amer. Jour. of Int. Law, 1937, cilt 31, sah. 449 vd.

(2) Fenwick, **International Law**, 3 rd edition, New York 1948, Sah. 459.

(3) Numelin, **age**, sah. 234-235.

(4) İbid., sah. 225. Keza Bknz. L. Weckmann, **Les origines des missions diplomatiques permanentes**, Rev. Gén. de Dr. Int. Pub., 1952, No. 2, sah. 161-188, bilhassa sah. 165 vd., ve 183 vd.

Osmanlı İmparatorluğu XIX ncu asır başlarında III. Selim devrinde, ilk daimî elçisini İngiltere'ye göndermiştir (5).

Daimî elçilik müessesesinin yerleşmesi ve gelişmesi, milletlerarası münasebetlerin artması, sıklaşması, arızilikten çıkarak devamlı bir mahiyet almasıyla vuku bulmuştur. "Artık medeniyet ilerlemiştir ve bununla Devletler arasında münasebet çoğalmıştır. Nakil vasıtaları münasebetleri kolaylaştırmıştır, dünya büyümüştür. Devletlerin birbirleriyle daimî işleri vardır. Bu daimî işleri görmek için birbirleri yanında daimî memurlar bulundurmak lâzım olmuştur." (6)

Daimî elçiliğin ortaya çıkışı yeni bir sınıf Devlet memurlarına ihtiyaç göstermiştir: Kısaca "diplomatlar" diye adlandırılan, diplomasi temsilcileri veya diplomasi ajanları. Bununla beraber diplomat ve diplomasi terimleri ancak XVIII nci asrın sonlarından itibaren umumî bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır (7). Daimî elçilikle birlikte yeni meseleler de doğmuştur. Daimî elçilikle görevlendirilen muhtelif Devletlerin temsil-

(5) Prof. Bilsel (*Devletlerarasında Münasebat*, İstanbul 1936, sah. 63 vd.) bu hususta *Tarih-i Cevdet*'deki (cilt 6, sah. 212-216) izahatı naklediyor. Osmanlı İmparatorluğunun diplomatik temsilci göndermesiyle ilgili kısmı şöyledir: "Devleti Aliye süferasına gelince öteden beri Devleti Aliye bir maslahatı mahsusa zımında bazı devletlere fevkalâde büyükelçi gönderdi ise de düveli saire nezdinde daimî surette ikamet eden elçisi olmayıp Avrupa havadisini Tercümanı hümayun vasıtasıyla Dersaadetteki düveli Avrupa elçiliğinden ve bazen Eflak ve Buğdan beyleri tarafından alırken cildi hamisde beyan olunduğu üzere Sultan Selimi Salis Hazretleri nizamatı sair sırasında düveli Avrupa nezdine daimî elçi ikame usulünü vazetmek iradesiyle iptida Londra'ya bir elçi irsalini tasmim buyurup ancak düveli aliyede emsalsiz bir şey olduğu cihetle usul ve rüsümü malûm olmadığından evvel emirde ne yapılmak ve ne yolda hareket olunmak lâzım geleceği bilinmek için Dersaadette mukim İngiltere elçisiyle işişareye karar verilerek.." denilerek bu görüşme anlatılmaktadır. *Tarih-i Cevdet*'ten Prof. Bilsel'in naklettiğine göre "iptida Agah Efendi Londra'ya gönderildiği gibi, geçen sene dahi Ali Efendi Fransa'ya ve Afif Efendi Nemse'ye ve Aziz Efendi Prusya'ya ve Ferruh Efendi Agâh Efendi yerine İngiltere'ye gönderilmiş idi."

(6) Bilsel, *age*, sah. 48.

(7) **Diplomasi** kelimesi günlük konuşmada, dış politika, dış politika ile ilgili görüşmeler, Haricye vekâletinde çalışmak gibi çeşitli manalarda anlaşılmaktadır. Kelimenin aslı Yunanca **Diplomeis**'dir. Bu kelimedden Lâtince **Diploma** kelimesi kurulmuştur. Bu da çift demektir. Roma İmparatorluğunda seyyahların pasaportları ve diğer resmî vesikaları madenî levhalar üzerine kazılıyor ve bu levhalar ikiye katlanıyordu Bunlara Diploma denilmekte idi. Sonraları bu tabir madenî olmayan diğer vesikalara, hükümdarların mektuplarının suretlerine, tavsiyelere, itimatnamelere, imtiyaznamelere de teşmil edilmiştir. Bk. Numelin, *age*, sah. 83-84. Keza Bk. Oppenheim (edited by Lauterpacht), **International Law, A treaties**, London 1955, cilt I, sah. 598.

cileri arasında, -bütün bu Devletler egemen oldukları ve hiçbiri diğerinden aşağı veya geri bir statüde bulunmağı kabul etmedikleri için,- **Öngelme** (**préséance, precedence**), vahim anlaşmazlıklar yaratmıştır. Elçilerin masuniyetleri ve muafiyetleri de daha şümüllü ve ehemmiyetli meselelere yol açmıştır. Bu meselelerin birçoğu 1815 Viyana ve 1818 Aix-la-Chapelle kongrelerinde kabul edilen esaslarla bir dereceye kadar bir hal tarzına başlanmıştır. Diplomasi temsilcilerinin sınıfları, öngelme sıraları tesbit edilmiştir. O zamandanberi de diplomasi temsilcilerinin sınıfları ve teşrifat esasları konusunda fazla değişiklikler olmamıştır. Diplomasi temsilcilerinin masuniyet ve imtiyazları ile ilgili kaideler teamülî hukuk kaideleri halinde büyük ölçüde berraklığa kavuşmuştur.

II. Elçilik "hakkı":

Devletlerin birbirleriyle münasebetlerini sağlamak üzere temsilci veya diplomasi ajanları teati etmeleri, Devletler hukukunda Devletlerin elçilik hakkı (**right of legation, droit de légation, ius legationum**) terimi ile ifade edilmektedir. Amerika Birleşik Devletleri Hariciye Vekilinin 6 Şubat 1920 tarihli bir muhtırasında belirtildiği gibi, "her bağımsız Devlet ve milletlerarası camianın tam egemen her üyesi elçilik hakkını haizdir; elçilik hakkı, Devletin diplomatik temsilci gönderme ve kabul etme hakkıdır" (8).

Elçilik hakkının gerçekten bir hak olup olmadığı hususunda doktrinde tereddüt gösterilmiştir. Bir anlaşma olmadığı takdirde, veya herhangi bir şekilde rızalarını beyan etmedikleri takdirde, Devletler diğer Devletlerin nezdine temsilci gönderme mecburiyetinde olmadıkları gibi, diğer Devletlerin temsilcilerini kabul mükellefiyeti altında da değildirler. Devlet, diplomatik temsilci göndermediği veya kabul etmediği takdirde milletlerarası hukukî bir mes'uliyet altına girmez. Böyle bir hareket tarzı belki milletlerarası nezaket kaidelerine (**comitas gentium**) aykırı sayılabilir, veya ilgili Devletler arasında dostane olmıyan siyasî bir hareket tarzı telâkki edilebilir. Tatbikatta da, uzun müddet diplomatik temsilci teati etmekten imtina hadiseleri görülmüştür (9). Bununla beraber, milletlerarası hayatın bu kadar gelişmiş olduğu devrimizde, Devletlerin, birbirlerinin iç rejimleri ve bu rejimler hakkında kanaatleri ne olursa olsun, temsilci teati etmeleri mutad usuldür.

(8) Hackworth, **Digest of International Law** Washongton 1942, cilt IV, sah. 393.

(9) Meselâ Osmanlı İmparatorluğu kendi nezdine elçi gönderme hususunda Japonya'nın taleplerini bütün İstibdat ve Meşrutiyet devrinde reddetmiştir. Bunun asıl sebebi, Kapitülasyonların kaldırılması istenirken bunu yeni bir Devlete teşmil etmemektir. Bknz. Bilsel age, sah. 57. - Lituanya da 1920 den 1938 e kadar Polonya'nın elçi gönderme taleplerini reddetmişti. Bknz. Ch. Rousseau, **Droit International Public**, Paris 1953, sah. 337.

Elçilik hakkı **aktif** ve **pasif** olmak üzere iki şekilde mütalea edilmektedir. **Aktif elçilik hakkı**, bir Devletin diğer Devletler nezdinde diplomatik temsilci gönderebilmesidir. **Pasif elçilik hakkı** da, bir Devletin diğer Devletlerin gönderdikleri diplomatik temsilcileri kabul edebilmesidir. Tatbikatta tam-yetkili (bağımsız) Devletler hem aktif hem de pasif elçilik hakkı kullanmaktadırlar. Federal Devlette elçilik hakkı, prensip itibariyle, Federal Hükûmete tanınmıştır. Devletler konfederasyonunda ise, birliğe üye her Devlet kendi adına elçilik hakkını istimal etmektedir.

Yetkileri-sınırlı-Devletlerde, himaye altında bulunan Devlete elçilik hakkının tanınması, himaye andlaşmasına, dolayısıyla daha ziyade himaye eden Devletin takdirine kalmaktadır. Bununla beraber Devletler hukukuna göre, aktif elçilik hakkının kullanılması, bir Devletin egemenliği lehine karine sayılmıştır. Meselâ **Şarkiye gemisi** hadisesinde, Mısır Hidivi İsmail Paşanın bu geminin sahibi olması öne sürülerek talep edilen kazaî muafiyet İngiliz Amirallik Yüksek Mahkemesi tarafından reddedilmişti. Mahkeme, "Paşa tarafından, egemenliğin başlıca vasfı olan *ius legationis*'i kullanmak, yabancı hükûmdarların sarayında bir büyükelçi veya diplomatik ajanla temsil edilmek üzere hiç bir teşebbüsünün yapılmamış" olduğunu müşahede ederek, Mısırın, o tarihlerde egemen bir Devlet olmadığını belirtmiş ve kazaî muafiyet talebini kabul etmemişti (10).

Himaye-altında-Devletin dış işleri mutaden himaye-eden-Devlet tarafından tedvir edildiği için, aktif elçilik hakkından himaye-altında-Devlet faydalanmamaktadır; bir dereceye kadar ve bazı şartlar altında pasif elçilik hakkı tanındığı görülmektedir (11). **Commonwealth**'e dahil dominyonlar bugün artık hem aktif hem pasif elçilik hakkını kullanmaktadırlar. Papalık Makamına da bu hak tanınmıştır.

Eğer bir memlekette bir ihtilâl çıkmışsa ve birbirine hasım iki veya daha çok "hükûmet" Devleti temsil ettiklerini iddia ediyorsa, diğer Devletlerin bunlardan hangisiyle diplomatik münasebetlerde bulunacağı meselesi, hükûmetlerin tanınması ile ilgili kaidelere uygun olarak bir hal tarzına kavuşur. **De jure** bir hükûmet, dahilî bir ayaklanma ile devrildiği takdirde, bu Devletin diğer bir Devlet nezdindeki diplomatik temsilcisi yeni **de facto** hükûmetin, nezdinde bulunduğu Devletçe **de jure** tanınmasına kadar vazifesine devam eder. Yeni hükûmeti **de jure** olarak tanıyan

(10) Fenwick, *age*, sah. 462.

(11) Tunus'un bağımsızlığını kazanmasından sonra Türkiye ile Tunus hükümetleri 2 Temmuz 1956 da itibaren yekdiğeri nezdinde birer büyükelçilik ihdasını kararlaştırmışlardır, Bknz. **Zafer** gazetesi, 3 Temmuz 1956.

Devletler, artık bu hükûmetin temsilcisi vasıtasıyla diplomasi münasebetlerini kurarlar (12).

III. Diplomasi temsilcilerinin sınıfları:

A. Öngelme (tekaddüm) meselesi:

Devletlerin nazarı bakımından egemenliği ve eşitliği prensibine rağmen, amelî bakımından aralarındaki eşitsizlik ve tarihî bakımdan hükûmdarların üstünlük iddiaları, XVII nci ve XVIII nci asırlarda, diplomasi temsilcilerinin teşrifat usullerinde, bilhassa öngelme (*préséance*, *Precedence*) meselelerinde büyük anlaşmazlıkların doğmasına sebep olmuştur. Hükûmdarlar, temsilcilerine gösterilecek itibarı kendilerine karşı yapılmış bir muamele olarak telâkki etmekte ve bu bakımdan, hiçbir temsilcisinin diğer bir Devletin temsilcisinden geri veya aşağı bırakılmasını istememekteydi (13).

Bu hususla ilgili olarak, Osmanlı İmparatorluğunun kapitülasyonlarına ve aktediği bazı anlaşmalara Devlet temsilcilerine ne ünvan ve mevki verileceği hakkında hükümler bile konulmuştu. Meselâ Fransa ile akte-dilmiş 1740 kapitülasyonunda "...Astane-i Saadet Aşyanımızda mukim olan Françe elçileri divan-ı bülenđ eyvanımıza geldiklerinde vüzerayı izam ve müşiran-ı zevilihtiramımıza vardıklarında İspanya ve sair kıral-ların elçilerinin üzerlerine kadimden olageldiği üzere takaddüm ve tasad-dur eyliyeler....." (14) denilmektedir. 1744 Küçük Kaynarca andlaşması-nın 5 inci maddesi ise öngelme meselelerini daha teferruatlı olarak tes-bit etmekteydi: "..... Rusya Devleti canibinden paye-i saniye yani ekobyano (anvoyat) tabir olunan orta elçisi veyahut murahhas elçisi lakabı (nas-bı) ile Devlet-i Aliyemizde aleddevam bir Rusya elçisi ikamet idüp ziyade muteber olan düvelin elçileri hakkında ifa olunan merasim-i itibar ve riayet muamileyh Rusya elçisinin rütbesine dahi Devlet-i Aliyemiz ca-

(12) Fenwick, age, sah. 462.

(13) 1699 da Osmanlı Devleti ile Avusturya, Venedik, Rusya ve Polanya Dev-letleri arasında sulh aktedilmek için Karlofça'da toplanacak murahhasların toplan-tıda nasıl oturcaakları meselesi şöyle halledilmiş: Yuvarlak bir köşk inşa edilmiş ve ne kadar murahhas heyeti varsa köşkün etrafına o kadar kapı açılmış; murah-haslardan herbiri kendisine ayrılan kapıdan aynı zamanda girmiş ve ortaya kon-muş yuvarlak masanın, girdiği kapının önüne isabet eden tarafına konulmuş sandalyeye oturmuş. Bu suretle hiç kimse hiç kimseye tekaddüm etmemiştir, Bknz. Bilsel, age, sah. 85. Bu konuda diğ-r memleketlerden misaller için Bknz., İbid., sah. 82 - 85.

(14) N. Erim, *Devletlerarası Hukuku ve Siyasî Tarih Metinleri*, Ankara 1953, sah. 99.

nibinden ifa oluna (ve) umumen resm-i amme vukuunda Alman İmparatorunun elçisi paye-i müteşabihede ise mumaileyh Rusya elçisi derakab işbu Alman elçisini takip eyliye Alman elçisi paye-i refia veyahud sagirede olduğu takdirde derakab Netherlanda (Netherlandın) büyük elçisinden sonra takip eyliye Netherlande (Netherlandın) büyük elçisi bulunmaz ise Venedik büyük elçisinden sonra takip eylese" (15).

B. *Diplomasi temsilcilerinin sınıflandırılması:*

Diplomasi temsilcilerinin sınıflarını tesbit etme, böylece o zamana kadar uzayıp giden öngelme meselelerini bir hal tarzına bağlama hususunda ilk milletlerarası teşebbüs 1815 Viyana Kongresinde yapılmıştır. "Muhelif diplomasi temsilcileri arasında öngelme iddialarından doğmuş bulunan ve bundan böyle de doğabilecek olan güçlükleri bertaraf etmek için (1815) Paris Andlaşmasını imzalayan Devletlerin (Avusturya, Fransa, İngiltere, Portekiz, Prusya, Rusya, İspanya ve İsveç) murahhasları", 19 Mart 1815 de Viyana'da, "aşağıdaki maddeleri kararlaştırmışlar ve diğer Hükûmdarların temsilcilerini de ayni nizamnameyi kabule davet eylemeyi vazife saymışlardır." Viyana nizamnamesi bu şekilde başladıktan sonra, diplomasi temsilcilerini üç sınıfa ayırmaktadır:

"Madde 1. Diplomasi temsilcileri üç sınıfa ayrılacaklardır: Büyükelçiler, legatus'lar ve nuncio'lar; hükûmdarlar nezdinde gönderilen orta elçiler ve diğer temsilciler; hariciye vekilleri nezdinde gönderilen maslahatgûzarlar.

"Madde 2. Yalnız büyük elçiler, legatus'lar ve nuncio'lar temsil sıfatını haiz olacaklardır.

"Madde 3. Fevkalâde memuriyet ile gönderilen diplomasi temsilcilerinin bu sıfatla hiçbir derece üstünlükleri olmayacaktır.

"Madde 4. Diplomasi temsilcileri, kendi aralarında her sınıfta, varışlarının resmen tebliğ edildiği tarihe göre sıra alacaklardır. Bu hüküm Papanın temsilcilerinin durumunu değiştirmiş olmayacaktır.

"Madde 5. Her Devlette her sınıf diplomasi temsilcilerinin kabulü hususunda yeknesak bir usül tesis edilecektir.

(15) *Ibid.*, sah. 123-124. [ ] işareti arasındaki kelimeler andlaşma metninin Bilsel'deki (age, sah. 86) şekildir.

“**Madde 6.** Saraylar arasında hısmılık veya sıhriyet bağları kendi diplomasi temsilcileri diğer (Devletlerin) diplomasi temsilcileri üzerinde hiçbir üstünlük vermiyecektir. Keyfiyet siyasî ittifaklar için de aynıdır.

“**Madde 7.** Münavebe (**alternat**) usulünü kabul eden müteaddit Devletler arasında temsilcilerin andlaşmaları imzalama sırası kur’a ile tayin olunacaktır” (16).

Bu Nizamnamenin imzalanmasından üç sene sonra, 21 Kasım 1818 de imzalanan Aix-la-Chapelle protokolü ile (17) diplomasi temsilcilerinin sınıfları dörde çıkarılmıştır: Büyükelçi ve orta elçilerden sonra fakat maslahatgüzârdan önce gelmek üzere bir de **mukim elçilik (ministre résidant, minister resident)** ihdas edilmiş oluyordu. Bu dört sınıftan ilk üçü, yani büyükelçi, orta elçi ve mukim elçi, Devlet reisinden Devlet reisine gönderilen diplomasi temsilcileri idi. Mukim elçi, eskiden geçici bir görevle gönderilen fakat gittiği memlekette uzun müddet kalan temsilciye verilen sıfattı (18); mukim elçilik bugün artık ortadan kalkmış bulunmaktadır. Maslahatgüzâr (**chargé d'affaires**) ise, hariciye vekilinden hariciye vekili nezdinde gönderilen diplomasi temsilcisidir. Maslahatgüzâr daimî veya geçici olarak görevlendirilmiş olabilir. Eğer bir Devlet diğer bir Devlet nezdine elçi tayin etmek istemiyorsa, daimî olarak bir maslahatgüzâr tayin edebilir. Bir Devletin nazdine tayin edilmiş bulunan elçi resmî veya hususî bir sebeple, bulunduğu memleketten bir müddet için ayrılmak durumunda kalırsa, onun yerine geçici olarak vekâleten (**ad interim**) bir maslahatgüzâr tayin edilir. Meselâ Tunus’la Türkiye arasında, Tunus’un bağımsızlığını kazanmasından sonra, büyükelçilik ihdasının kararlaştırıldığını bildiren basın haberinde şöyle deniliyordu: “...Tunustaki Türkiye

(16) Metin için Bknz. Briggs, **The Law of Nations, - Cases Documents and Notes**, 2 nd edit., New York 1952, sah. 749 ve Bilsel, *age*, 87. (Legatus’lar Papanın kardinaller arasında fevkalâde vazife ile gönderdiği temsilcileri, **nuncio**’lar da kardinaller dışında seçilmiş daimî temsilcileri idi, Bknz. Sibert, **Traité de Droit International**, Paris 1951, cilt I, sah. 18).

(17) Metin için Bknz. L. Le Fur - G. Chklaver, **Recueil de textes de Droit International Public**, Paris 1934, sah. 116.

(18) Bilsel, *age*, sah. 93. - Prof Bilsel, yine Tarih-i Cevdet’ten, mukim elçi tabirinin yarattığı bir yanlışlığı şöyle naklediyor (**Ibid.**, 71): “..Aziz Efendinin sefaretini Berline ihbarda bir büyük yanlışlık vukua gelmişti: Şöyle ki: O vakit Avrupa’ya gönderilen Aziz Efendi ve sairî an asıl Devleti Aliye tarafından Avrupa’ya gönderilen elçiler gibi fevkalâde bir maslahatı bitirip avdet edecek olmayıp varlıkları Devletler nezdinde üçer sene müddetle ikamet edecek olduklarından bunlara Babı Alice **ikamet elçisi** denilmiş idi. Avrupa’ca **mukim** tabiri ise büyükelçininin madunu olarak berveçhi meşruh mukaddeme ikinci derece ve muahheren üçüncü derece itibar olunmuştur.”

Başkonsolosu, Türkiye Büyükelçisinin tayinine kadar, Maslahatgüzâr sıfatı ile, Türkiye Büyükelçiliğini tedvire memur edilmiştir" (19).

Viyana ve Aix-la-Chapelle kaideleri mahdut sayıda Devlet arasında tesbit edilmiş olmakla beraber, sonradan diğer Devletlerin de bu kaideleri benimsemeleri ve tatbik etmeleriyle, Devletler hukukunun teamülî kaideleri halini almışlardır.

C. Yeni ceryanlar:

Diplomasi temsilcilerinin sınıfları hakkında XIX ncu asır başlarında kabul edilmiş bu kaidelerin artık bugünün şartlarına uymadıkları da ileri sürülmüştür. Bu konunun yeniden ele alınmasına Milletler Cemiyetinin kodifikasyon çalışmaları sırasında teşebbüs edilmişti. Milletler Cemiyetinde kurulmuş olan Devletler Hukukunun Tedricî Kodifikasyonu Mütehasıslar Komitesi, 2 Nisan 1927 de, Devletlere şu soruyu yollamıştı: "Viyana ve Aix-le-Chapelle kongrelerinde tesbit edilmiş olan, diplomasi temsilcilerinin sırasını yeniden gözden geçirmek istenmekte midir?" Bu soruya, G. Guerrero ile A. Mastny tarafından hazırlanmış bir rapor da eklenmişti. Bu raporda, Devletler arasında eşitlik olduğu, büyükelçi ile ortaelçinin artık hükûmdarları değil fakat milletleri temsil ettikleri ve görevlerinin mahiyeti bakımından aralarında bir fark olmadığı belirtiliyor ve Viyana Nizamnamesinin 2 nci maddesinin tâdili teklif edilerek, hem büyükelçiye hem de ortaelçiye aynı derecede temsil hakkının tanınması ve aradaki farkın kaldırılması lüzumu belirtiliyordu (20). Kendilerine sorunun gönderildiği 27 Devletten 11 i menfî bir cevap vermişlerdir; bunlar arasında 1815 de ve ondan sonra, mevcut kaidelerdeki farktan faydalanan bütün Devletler (Almanya, İspanya, Amerika Birleşik Devletleri, Fransa, İngiltere, İtalya, Japonya) vardı. Yalnız küçük Devletler bir yeniden-gözden-geçirmeye taraftan olduklarını belirtmişlerdi (21). Bu mesele 1930 La Haye Kodifikasyon konferansına seçilen konular arasına alınmamıştır.

Bununla beraber tatbikatta büyük ve ortaelçiler arasındaki tefrikin fiilen ortadan kalkmakta olduğu da müşahede edilmektedir. Devletlerin birçoğu ortaelçiliklerini büyükelçiliğe tahvil etmektedirler. Meselâ 10 büyükelçiliği varken 1939 da büyükelçiliklerin sayısı 16 ya çıkmıştı;

(19) Bk. Zafer gazetesi, 3 Temmuz 1956. Her sınıf diplomasi temsilcisi hakkında daha geniş malûmat için Bknz. Oppenheim-Lauterpacht, age, cilt I, sah. 605 vd; Bilsel, age, sah. 90-105.

(20) Bu rapordan geniş pasajlar için Bknz. Briggs, age, 749 vd. Ayrıca Bknz. D. J. Hill, *The classification of diplomatic agents* American Journal of International Law, 1927, cilt 21 sah. 737-742.

(21) Rousseau, age, sah. 337.

1925 de 54 büyükelçiliği ve 20 ortaelçiliği vardı. Amerika Birleşik Devletleri 1942 de Orta ve Güney Amerika'daki bütün elçiliklerini büyük elçilik yapmıştı. İngiltere'nin 1914 de 8 büyükelçiliği 40 ortaelçiliği varken, bu rakamlar 1939 da 17 büyükelçilik ve 40 ortaelçilik, 1952 de de 46 büyükelçilik ve 21 ortaelçilik olmuştur (22).

Ç. "Corps diplomatique":

Bir Devletin nezdinde tayin edilmiş yabancı diplomasi temsilcilerinin hepsi bir arada **corps diplomatique** diye adlandırılan (23) bir heyeti meydana getirmektedirler. **Corps diplomatique** müstakil bir hukukî hüviyeti haiz değildir. Bütün diplomasi temsilcilerini ve maiyetlerini ilgilendiren meselelerde hepsinin müştereken hareket etmelerini sağlamak üzere meydana gelmiş fiilî bir topluluktur. **Corps diplomatique**'in başkanlığını **doyen** adı verilen ve nezdinde bulunan memlekette en kıdemli diplomasi temsilcisi olan büyükelçi yapar. O memleketteki diplomasi temsilcileri arasında büyükelçi payesinde kimse yoksa, **doyen** ortaelçiler arasından, ayn ı şartlara uygun olarak seçilir. Papa'nın temsilcisi bulunduğu memleketlerde **doyen** daima **nuncio**'dur. Doyen, diğer temsilcilerin muafakatiyle, **corps diplomatique** adına nezdinde bulunan memleketin makamalarına müracaatta bulunur, merasimlerde **corps diplomatique**'i temsil eder, nutuk teatilerinde **corps diplomatique**'in hissiyatını ifade eder. Fakat bilhassa diplomasi temsilcilerinin ve memurlarının imtiyaz ve muafiyetlerinin ihlâl edilmemesine nezaret eder ve bunun önlenmesine çalışır. Meselâ Petrograd'da, 14 Ocak 1918 de, Romanya elçiliğinin, elçi de dahil olmak üzere, bütün mensupları bolşevikler tarafından tevkif edildikleri zaman, Petrograd'daki **corps diplomatique**'in **doyen**'i olan Amerikan büyükelçisi derhal **corps diplomatique**'i toplamış, takip edilecek hareketi beraberce kararlaştırmışlar ve müştereken protesto ve teşebbüslerde bulunarak Romanya elçiliği mensuplarının tahliyesini temin etmişlerdir (24).

IV. Temsil görevinin başlaması:

A. Temsilcinin seçilmesi:

Devletler hukuku, her Devletin kendi diplomasi temsilcilerini nasıl

(22) *Ibid.*, sah. 338.

(23) **Corps diplomatique** tabiri yerine Prof. Bilsel **elçiler heyeti** tabirini kullanacağı düşünmüşse de, bunun tam karşılık olamayacağını görerek **corps diplomatique**'i olduğu gibi almak zaruretini duymuştur. Bknz. Bilsel, *age*, sah. 101, not 1. - Bugün de, diğer birçok dillerde olduğu gibi, dilimizde de bu tabir fransızca şekliyle kullanılmaktadır.

(24) Briggs, *age*, sah. 770 vd.

sececeği hakkında kaâdeler ihtiva etmemektedir. Bu meesleyi Devletin iç hukukuna bırakmıştır. Her Devlet, diğer memleketler nezdinde diplomasi temsilcisi olarak göndereceği kimsenin şahsî meziyetlerini ve vasfını kendi mevzuatıyla tesbit eder. Diplomasi temsilcileri hakkında, Amerikan Devletlerinin iştirakiyle hazırlanmış olan 1928 Havana sözleşmesinin 7 nci maddesinde şöyle denilmektedir: “Devletler diplomasi temsilcilerini seçmede serbesttirler. Ancak içliğin yanında yapılacağı Devletin tebaası bu Devletin muvafakatı olmadıkça bu vazifeye tayin olunamaz.” Keza aynı sözleşmenin 5 inci maddesinde de, bir Devletin aynı şahsı birkaç Devlet nezdine birden temsilci tayin edebileceğini, birkaç Devletin de kendilerini diğer bir Devlet nezdinde aynı temsilci ile temsil ettirebileceklerini belirtmektedir (25).

Şüphesiz her Devlet, kendisini yabancı bir memlekette temsil edecek olan diplomasi temsilcisinin yüksek vasıfları, millî menfaatları en iyi gözetecek dirayeti haiz olmasına dikkat etmek zorundadır. Birçok memleketlerde yalnız diplomasi temsilcisi hakkında değil fakat bütün diplomasi memurlarının tayin yolları ve usulleri hakkında hususi mevzuat isdar edilmiştir. Türkiye’de 17 Temmuz 1927 tarih ve 1154 sayılı Hariciye Vekâleti Memurları Kanununda, diplomatik temsilcilerin (elçilerin) mutlaka meslek memurları arasından seçilmeleri şart koşulmamıştır. Bu kanunun 2 nci maddesinde meslek memurluğuna kabul için gerekli şartlar belirtilirken, maddenin son fıkrasında şöyle denilmektedir; “Elçiler, Hükûmetçe görülecek lüzum üzerine, meslek haricindeki zevattan dahi intihap edilebilirler” (26). Teşkilâtı Esasiye Kanunumuzun 37 nci maddesi de şöyledir: “Reisicumhur, ecnebi devletlerin nezdine Türkiye Cumhuriyetinin siyasî mümessillerini tayin ve ecnebi devletlerin siyasî mümessillerini kabul eder.”

Eskiden biraz da acayip bir mevzu olarak telâkki edilen, kadınların diplomasi temsilcisi tayin edilmesi meselesi bugün artık eski manasını kaybetmiştir. Kadınların elçi tayin edilmesinin nadir örneklerine XV nci asırdan beri tesadüf edilmekte idi (27). Fakat bilhassa Brinci Dünya Harbinden sonradır ki kadınlar diplomasi temsilciliği ve diplomasi memurluğu sahasında erkeklerle eşit bir statü elde etmeğe başlamışlardır. Bazı Devletler diğer memleketler veya Milletler emiyecisi sonra da Bir-

(25) Bilsel, age, sah. 302.

(26) Düstur, tertip III, cilt 8, sah. 989.

(27) Misaller için Bk. Bilsel, age, sah. 72-73.

leşmiş Milletler Teşkilâtı nezdine kadın diplomasi temsilcileri de yollamışlardır (28).

B Muvafakat alınması (agr ation):

Bir Devletin diplomasi temsilcisini istediği şekilde seçme serbestliği, böylece seçilmiş bir kimsenin derhal diğer bir Devlet nezdine diplomasi temsilcisi olarak gönderilmesi imk nını ifade etmez. Bir Devlet kendi temsilcisini serbestçe seçme hakkını haiz olduğu gibi, diğer Devletler de kendilerine gönderilecek diğer memleketlerin temsilcilerini kabul veya reddetmek hakkını haizdirler. Nezdine bir diplomasi temsilcisi gönderilecek Devlet, bu şahsı, siyası, sosyal, din  veya şahsî sebeplerle istemiyebilir. Diplomasi tarihinde bunun birçok örneklere görülmüştür (29). Kl sikleşmiş misal 1885 de Amerika Birleşik Devletlerinin İtalya'ya elçi olarak tayin ettiği Mr. Keily'nin, ondört yıl önce, Amerikadaki bir toplantıda, Papalık  lkelerinin İtalya tarafından ilhakını protesto etmiş olması yüzünden İtalyan h k metince nezdinde diplomasi temsilcisi olarak kabul edilmemesidir. Amerikan h k meti sonradan Mr. Keily'yi Avusturya - Macaristan nezdine elçi tayin etmiştir; bu sefer de bu h k met, tayinin geri alınmasını Amerikan h k metinden istemiştir; sebep olarak da Mr. Keily'nin bir musevi kadınla meden  nik hla evlenmiş olmasına Viyana'da hoş gözle bakılmıyacağı gösterilmişti. Avusturya h k meti aynı zamanda Amerikan hariciyesinin dikkatini "bir yabancı elçi tayin etmeden önce, nezdine elçi tayin edilecek h k metin muvafakatını (agr ment) isteme hususunda umumiyetle tatbik edilen diplomatik usule"  ekmişti (30). Böyle bir hadisenin XIX uncu asır sonlarında Osmanlı - İtalyan münasebetlerinde önemli bir anlaşmazlığa yol açtığı kaydedilmiş

(28) Sovyet H k meti Birinci Dünya Harbinden sonra Madam Kollontai'yi sırasıyla Meksika, Norveç ve İsveç'e elçi göndermişti. Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Roosevelt Mrs. Ruth Bryan Owen'i, 1935 de Danimarka'ya elçi tayin etmişti. Başkan Truman Mrs. Mesda'yı Lüksenburg'a, Başkan Eisenhower de Mrs. Clara Booth Luce'u İtalya'ya elçi göndermiştir. Türk mevzuatında kadınların hariciye memuru veya elçi olmasına mani hükümler olmadığını zannediyoruz. Diğer bir çok memleketler de kadınların diplomasi mesleğine görmesine mani teşkil eden hükümleri mevzuatlarından  ikarmışlardır. İngiltere'de ise vek letlerarası bir komisyonun 1936 da hazırladığı bir raporda "kadınların diplomatik ve konsolosluk hizmetlerine alınmasıyla memleketin umumi menfaatlerine daha iyi hizmet edilmiş olunmıyacağı" belirtilmişti. Fakat 1946 da yeni bir komisyon bu kararı değiştirmiş ve bu tarihten İngiltere'de kadınlar da diplomatik hizmetlerine alınmıştır. Bknz. Oppenheim-Lauterpacht, age, cilt I. sah. 780, not 1.

(29) Hackworth, *Digest*, age, cilt IV, sah. 446 vd.

(30) Moore, *Digest of International Law*, Washington 1906, cilt IV, sah. 480-481. Keza Bknz. Hackworth, age, cilt V, sah. 446

tir. 1894 Temmuzunda İstanbul'daki İtalyan büyükelçisi geri çağırılmış ve yerine **Catalani** adlı bir şahıs padişahın muvafakatı alınmadan tayin edilmişti. Catalani Padişahın sevmediği bir kimse idi. Padişah kendisinin elçi olarak kabul edilemeyeceğini, bu hususta ısrar edilirse Roma'daki Osmanlı elçisini de geri çağıracağını bildirdi. İtalya buna karşılık donanmasını Çanakkale'de Beşiközü önünde bir nümayişe göndermekle cevap verdi. Bunun üzerine Padişah Catalani'yi kabule razı oldu ve İtalyan elçi 28 Ağustos 1894 de itimatnamesini takdim etti (31).

Devletler arasında bu çeşit nahoş hadiseleri önlemek için yeni bir diplomasi temsilcisi tayin edilmeden önce **agr ation** (istimzaç) usulüne başvurulur. **Agr ation** iki safhalıdır: Temsilciyi tayin edecek Devlet, nezdine temsilcinin tayin edileceği Devletten, bahis mevzuu şahıs hakkında muvafakatını ister (**demande d'agr ement**). Nezdine temsilci tayin edilecek Devlet böyle bir talep karşısında iki şekilde hareket edebilir. Ya muvafakatını bildirerek, tayin edilecek kimsenin muteber bir şahıs (**Persona grata**) telâkki edildiğini açıklar; veya bu şahsı istemiyorsa, kendisini muteber olmıyan bir şahıs (**persona non grata**) saydığını, temsilci olarak gönderilmesini istemediğini bildirir. Bu şekilde cereyan eden itimzaç gayri resmî bir mahiyette olur. Nezdine temsilci tayin edilecek Devlet bahis mevzuu kimseyi **persona non grata** telâkki ediyorsa, bunun sebeplerini temsilci tayin edecek Devlete bildirmek mecburiyetinde değildir.

Tatbikatta daima istimzac usulüne başvurulmaktadır. Aksi halde doğacak nahoş neticelere de katlanmak gerekir. 1928 Havana sözleşmesinin 8 inci maddesinde şöyle denilmektedir: "Hiçbir Devlet, başka bir Devletler yanına önceden bu Devletlerle anlaşmadan kendi diplomasi temsilcilerini gönderemez. Devletler, öbür Devletlerin diplomasi temsilcilerini kabul etmeyi reddedebilecekleri gibi, kabul ettikten sonra da bunların geri çağırılmasını isteyebilirler; bu yoldaki kararlarının sebeplerini bildirmeğe mecbur değildir" (32).

C. — *Temsilcinin kabulü:*

Bu şekilde tayin edilen diplomasi temsilcisiyle kendisini gönderen Devlet başkanı, nezdine daimî bir vazife ile gönderilen Devlet başkanına hitaben yazılmış bir **itimatname** (**lettres de cr ance, letter of credence**) verir. İtimatname, diplomasi temsilcisinin nezdine gönderildiğini Devlet

(31) Bilsel **age**, sah. 79-80.

(32) **Ibid.**, sah. 302 vd.

başkanına, temsilcinin resmî sıfat ve sınıfını bildiren ve kendisine itimat edilmesini isteyen bir mektuptur. Büyükelçi ve ortaelçilerin itimatnamelerinin Devlet başkanından Devlet başkanına yazılmasına mukabil, maslahatgüzarların itimatnameleri Hariciye vekilinden hariciye vekiline hitaben yazılır.

Eğer diplomasi temsilcisi daimî bir vazife ile değil de muayyen ve geçici bir görev ile yollanmışsa, kendisine, yine Devlet başkanı tarafından imzalanmış bir **selâhiyetname** veya **yetki mektubu** (**pleins pouvoirs, full powers**) verilir. Bir konferansa iştirak eden temsilcilere verilen selâhiyetnameler ya teati edilir ya kontrol edilerek bir zabıtla tevsik eylenir veya bu iş kurulan veya gösterilen bir makama tevdi edilerek uygunlukları bir zabıtla belirtilir.

Mutaden, diplomasi temsilcisi daimî bir görevle tayin edildiği memlekete geldiği zaman itimatnamesinin bir suretini bu Devletin Hariciye Vekâletine sunarak, Devlet başkanı tarafından kabulünü rica eder. Yeni temsilcinin geciktirilmeden kabulüne gayret edilir. Her memleket kabul merasimlerini kendi usullerine göre tesbit etmiştir. Ufak teferruat farkları göstermekle beraber, esas itibariyle bu merasimler arasında bir benzerlik de vardır. Büyükelçiler, ortaelçiler Devlet başkanı tarafından, maslahatgüzarlar Hariciye vekilleri tarafından kabul edilirler (33).

V. Diplomasi temsilcisinin görevleri:

Diplomasi temsilcisinin görevlerini başlıca iki gurupta toplamak mümkündür: (a) Kendi Devletine karşı; (b) nezdinde bulunduğu Devlete karşı görevleri.

A. — Kendi Devletine karşı:

Diplomasi temsilcisinin kendi Devletine karşı görevleri başlıca **müşahede, müzakere** ve **himaye** şeklinde özetlenebilmektedir.

Bu vazifeler temsil görevinin mahiyetinden çıkmaktadır. Diplomatik temsilci bir kere nezdinde bulunduğu Devletin siyasi, içtimaî, idarî, askerî, iktisadî ve ilmî hayatını yakından takip ederek, hükümetine muntazam raporlar göndermekle vazifelidir. Bilhassa kendi memleketini ilgilendirecek her türlü malûmatı elde etmek, herşeyle ilgilenmek zorundadır. Nezdinde bulunduğu memleket hükümetinin ve halk efkârının kendi memleketi hakkındaki davranışını, düşünüşünü, iki memleket arasın-

(33) Prof. Bilsel (age, sah. 111) Osmanlı İmparatorluğunda XVII nci asırda elçi kabulüne ait merasim hakkında Tevkii Abdurrahman Paşa'nın 1657 tarihli kanunnamesinden "Kanunu Elçiyân" ın ilgi çekici metnini nakletmektedir.

da anlaşmazlık doğurabilecek durumları yakından takip etmesi ve zamanında memleketine bildirmesi gerekir. Bütün bunlar diplomasi temsilcisinin başlıca **müşahede** görevleridir.

Diplomasi temsilcisinin diğer önemli bir görevi, nezdinde bulunduğu Devletin hükümetiyle **müzakerelerde** bulunmaktır. İki memleket arasında askıda olan işlerin yürütülmesi, yeni konular üzerinde anlaşma hazırlıklarına girişmek, ihtilâflı meseleleri bir hal tarzına bağlamak için de diplomasi temsilcisi, nezdinde bulunduğu Devletin Hariciye Vekâleti ile müzakerelerde bulunur.

Nihayet diplomasi temsilcisinin, nezdinde bulunduğu memlekette kendi Devletin menfaatlerini ve kendi Devleti vatandaşlarının canlarını, mallarını ve menfaatlerini **himaye** etmeleri de başlıca görevleri arasındadır. Eğer kendi vatandaşları mahallî makamlarca bir haksız muameleyle maruz kalmışlarsa, ve buldukları memleketin mahallî makamları bu haksız muamelenin tamiri cihetine gitmemişlerse veya buna imkân vermiyorlarsa, diplomasi temsilcisi kendisine başvuran veya böyle bir muameleyle maruz kaldığını öğrendiği vatandaşı himaye etmekle mükelleftir.

Diplomasi temsilcileri, prensip itibariyle, daima, nezdinde buldukları Devletin Hariciye Vekâleti ile veya bu vekâletin aracılığı ile mahallî makamlarla münasebetlerde bulunurlar (34).

B. — Nezdinde bulunulan Devlete karşı:

Diplomasi temsilcileri görevlerini yerine getirirken, nezdinde buldukları Devletin iç işlerine doğrudan veya dolayısıyla müdahalede bulunmamakla mükelleftirler. Henüz parlamentoda tasarı halinde duran kanunlar hakkında mütalâa serdetmemek veya parti politikalarına karşı vaziyet almamak zorundadırlar. 1928 Havana sözleşmesinin 12 nci maddesi bunu şu şekilde belirtmektedir: "Yabancı diplomasi temsilcileri, ya-

(34) Bknz. 1928 Havana sözleşmesi, madde 13 (Bilsel, age, sah. 303; Oppenheim-Lauterpacht, age, cilt I, sah. 787.- Japon büyükelçisi Hanjara, A. B. D. Hariciye Vekâletine 1924 teki bir yazısında, Japonların A. B. D. ne muhaceretini önliyen kanu tasarısının askıda kalmasına işaret etmiş ve bunun "vahim neticeler" doğuracağını belirtmişti. Bunun üzerine Japon hükûmeti kendisini izahat için geri çağırılmış ve daha sonra yerine başkasını tayin etmişti, Bknz. Fenwick, age, sah. 467, not 29.

nında vazife gördükleri Devletin iç ve dış siyasetine karışamazlar.” (35). Elçilik binasını, iki Devlet arasındaki münasebetler ne safhada ve ne durumda olursa olsun, bir propaganda merkezi haline çevirmek, temsil görevinin suiistimali sayılır (36). Panamerikan Birliği Dışişleri Bakanlarının ikinci toplantısında (Havana, 1940), “Diplomasi ve konsolosluk görevleri hakkında kaideler” başlığını taşıyan bir karar kabul edilmişti. Bu kararda 1928 Havana sözleşmesinin 12 nci maddesi teyid edildikten sonra, Amerikan Cumhuriyetleri “ülkelerinde bulunan yabancı diplomasi veya konsolosluk memurlarının, Amerika'nın demokratik geleneğini ve barışı tehlikeye sokacak şekilde siyasî faaliyetlerde bulunmalarını, Devletler Hukuku kaideleri çerçevesi içinde” önlemeğe davet edilmekte idiler (37).

İleride göreceğimiz gibi, diplomasi temsilcisinin derecesi ve görevleri ne olursa olsun bir takım imtiyazlar (maşuniyet ve muafiyetleri) olmasına mukabil, nezdinde bulunduğu Devletin kanun ve nizamlarına aykırı hareket etmemesi de lâzımdır (38). 27 Nisan 1935 de, İran'ın Amerika Birleşik Devletlerindeki otaelçisi **Gaffar Calâl**'in, şoförünün dikkatsiz ve süratli otomobil sürmesi yüzünden tevkifi üzerine, resmî memurlara karşı davranış tarzı, kendisinin de tevkifine sebep olmuştu. Ortaelçinin hüviyeti öğrenilince mahallî makamlar kendisini serbest bırakmışlardı. Ortaelçi bu hareketi Hariciye Vekâleti nezdinde protesto etti. Buna cevaben, hadise dolayısıyla Amerikan Hükümetinin teessürlerini İran Hükümetine bildiren Dışişleri Bakanı Cordell Hull, aynı zamanda yabancı diplomasi temsilcilerinin mahallî kanunlara riayeti vecibesini de hatırlatmıştı. Bunun üzerine İran Hükümeti elçiliğini kapatmış ve elçisini geri çağırmişti (39). Dışişleri Bakanı Hull hadise hakkında basına izahat verirken şöyle demişti: “Hükümetimiz yabancı memleketlerdeki resmî temsilcilerine şunu ısrarla hatırlatmıştır ki, diplomatik muafiyet imtiyazı, nezdinde buldukları memleketin millî veya mahallî kanunlarını veya nizamlarını ihlâl etmek hakkını da vermemektedir; aksine, böyle bir muafiyet im-

(35) Bilsel, *age*, sah. 303; Oppenheim-Lauterpacht, *age*, cilt I, sah. 787. -Japon büyükelçisi Haihara, A. B. D. Hariciye Vekâletine 1924 teki bir yazısında, Japonların A. B. D. ne muhaceretini önliyen kanun tasarısının askıda kalmasına işaret etmiş ve bunun “vahim neticeler” doğuracağını belirtmişti. Bunun üzerine Japon hükümeti kendisini izahat almak için geri çağırmış ve daha sonra yerine başkasını tâyin etmişti, Bknz. Fenwick, *age*, sah. 467. not 29

(36) Fenwick, *age*, sah. 467.

(37) Ibid.

(38) Bknz. C. Hill, **Sanctions contraining diplomatic representatives to abide by the local law**, Amer. Jour. of Int. Law, 1931, cilt 25 sah. 252-296;; keza Sir Cecil Hurst, Les immunités diplomatiques, Rec des Cours de l'Acad. de Dr. Int. de La Haye, 1926, cilt 12, sah 173.

(39) Hackworth, *age*, cilt IV, sah. 515, 459; keza Bk. Briggs, *age*, sah. 773

tiyazı onlara, bu çeşit kanunlara ve nizamlara büyük bir itina ile riayet mükellefiyeti de yüklemektedir” (40).

VI. Masuniyet ve Muafiyetler :

Diplomasi temsilcileri, nezdinde buldukları memlekette görevlerini yerine getirirken bir takım masuniyet ve muafiyetlerden faydalanırlar. Bunların büyük kısmı, mensei çok eski tarihlere giden teamülî Devletler hukuku kaideleridir. Hukuk kaidesi kuvvetini haiz olan bu imityaz ve muafiyetlerden başka milletlerarası nezaket kaidesi (*comitas gentium*) olarak tanınmış bazı muafiyetler de vardır (41). Bazı Devletler, ülkelerinde bulunacak yabancı diplomasi temsilcilerinin masuniyet ve muafiyetlerini teferruatlı bir şekilde millî mevzuatları ile de tesbit etmişlerdir (42).

A. — *Masuniyet ve muafiyetlerin nazari temeli:*

Diplomasi imtiyaz ve muafiyetlerinin nazari temelini izah maksadı ile öne sürülmüş nazariyelerin başlıcaları şunlardır: (i) Ülke - dışılık, (ii) Temsilî vasıf, ve (iii) Görev.

Ülke-dışılık: Diplomasi temsilcilerinin ülke dışılığı, bu temsilcilerin nezdinde buldukları Devletin ülkesinde oturmalarına rağmen, haklarında uygulanacak kazaî yetkiler bakımından “sanki bu ülkede bulunuyorlarmış gibi” bir fiksiyona dayanarak muamele edilmesidir. Bu düşünüş tarzının menşei feodalite devrinde, hâkimiyetin mülkî değil fakat şahsî olmasında gösterilmiştir. Grotius, *De Jure belli ac pacis*'de (II, XVIII, parag. IV), elçilerin nezdinde buldukları Devletin mülkî hâkimiyetine tâbi olmadıklarını şöyle anlatmaktadır: “... Elçiler, bir nevi fiksiyonla, kendilerini gönderen (Hükümdarı) temsil eder sayılmışlardır; Cicero bir elçi hakkında şöyle demiştir: “O, Senatonun haşmetini ve Devletin otoritesini de beraberinde götürmektedir.” Yine böyle bir fiksiyonla, elçilerin, nezdine tayin edildikleri memleketin hudutları dışında oldukları kabul edilmiştir. Bu sebeple ülkesinde yaşadıkları Devletin kanunlarına tabi tutulamazlar” (43). XVI ncı asırda ülke dışılık, elçilere, ailelerine, maiyetlerine, elçilik binasına, şahsî evlerine, hattâ elçilik binalarının bulunduğu mahallelerin bütününe taşımıştı. Çin'de, mahalleye tanınmış ülke dışılık yakın zamanlara kadar devam etmiştir. (44).

(40) Briggs, *age*, sah. 774.

(41) Bknz. Cecil Hurst, *age*, sah. 119 vd; Hackworth, *age*, cilt IV, sah. 513-623.

(42) Briggs, *age*, sah. 766-769.

(43) Briggs, *age*, sah. 468 not 35.

(44) Bk. Sibert, *age*, cilt II, sah. 24 not 6.

Bugün artık ülke-dışılık fiksiyonu hukukçuların büyük çoğunluğu tarafından hem bir terim olarak, hem de ifade ettiği mâna bakımından terk edilmiştir (45).

Temsilî vasıf: Diplomasi temsilcilerinin imtiyaz ve muafiyetlerinin izahını, temsili vasıflarına dayandıran nazariye, diplomasi temsilcisinin Hükümdarını temsil etmekte olduğunu, dolayısıyla diğerlerine egemen ve eşit hükümdarın temsilcisinin de hükümdarın imtiyaz ve muafiyetlerinden faydalanması gerektiğini iddia etmekteydi.

Görev: Ülke-dışılığı reddeden, temsili vasıf nazariyesiyle de tatmin olmıyan modern görüş ve izah tarzı, diplomasi masuniyet ve muafiyetlerinin mesnedini, diplomasi temsilcilerinin yerine getirdikleri **görevin mahiyetine**, karşıladığı ihtiyaca (Devletler arasında serbest münasebetler tesis ve idame zaruretine) dayanmaktadırlar (46). Bu nazariye, temsili vasıf nazariyesini de tamamlamaktadır.

B. — Masuniyetler:

(a) Şahıs masuniyeti:

Diplomasi temsilcilerinin, görevlerinin mahiyeti icabı, nezdinde temsilci olarak buldukları memlekette her türlü cebir hareketlerinden masun bulunmaları zaruridir. Bu sebeple Devletler, yabancı diplomasi temsilcilerinin şahıslarına karşı yöneltilecek her türlü tecavüzleri, diğer şahıslara yapılacak aynı fiillerden daha şiddetle cezalandırmak yoluna gitmişlerdir. Daha 1784 de, Amerika'da, Fransız elçilik kâtibinin tecavüzle tehdidi üzerine çıkmış olan **Republica v. De Longchamps** hâdisesinde Amerikan mahkemesi şöyle demişti: "Bir Devlet temsilcisinin şahsı kutsaldır ve tecavüzden masundur. Ona karşı herhangi bir şiddet hareketine tevessül eden, yalnız onun temsil ettiği hükümdarı tahkir etmiş olmaz, aynı zamanda bütün milletlerin güvenliğini ve refahını da tehlikeye düşürür; böyle bir kimse bütün dünyaya karşı suç işlemiş olur." (47).

Birçok Devletlerle, diplomasi temsilcilerinin şahsı masuniyetleri hususî mevzuatla sağlanmıştır. Diğer bazı memleketlerde ise, ceza kanunla-

(45) Briggs, *age*, sah. 762.

(46) Briggs, *age*, sah. 763; Fenwick, *age*, sah. 468; Rousseau, *age*, sah. 348. Scelle, *Cours de Droit International* Paris 1948, sah. 547; Eagleton, *International Government*, 2 nd edit, New York 1948, sah. 547; Bilzel *age*, sah. 183.

(47) Fenwick, *Cases on International Law*, Chicago 1952, sah. 652.

rına hususi hükümler konularak, aynı suçun diplomasi temsilcisine karşı işlenmesi halinde cezanın artırılması derpiş edilmiştir (48).

Diplomasi temsilcilerinin şahsî masuniyetleri, onların buldukları memlekette herhangi bir sebeple, hattâ yanlışlıkla bile, tevkif edilmelerini, sorguay çekilmemelerini gerektirir. 1935 de Amerika'da, **İran Ortaelçisi Gaffar Calâl** hâdisesinde tevkif edilen elçi derhal serbest bırakıldığı gibi, tevkifte bulunan polis memurları da, diplomasi temsilcilerinin masuniyet ve muafiyetleri hakkındaki 1790 kanununa aykırı hareketleri yüzünden vazifelerinden alınmışlardı (49).

Diplomasi temsilcilerine tanınmış olan şahsî masuniyet bakımından Devletin mükellefiyetleri, şu halde, şöyle özetlenebilir: Devlet, nezdinde bulunan yabancı diplomasi temsilcilerinin şahsî masuniyetini ihlâl edici bir harekette bizzat, yani organları vasıtasıyla, bulunmamalıdır; bu çeşit ihlâlleri menetmelidir; ihlâl fiillerini takip etmeli ve cezalandırmalıdır. Bununla beraber, sanıklar, usulüne uygun surette kurulmuş ve aynı şekilde işleyen bir mahkemece beraat ettirilirse, bu, Devletin mes'uliyetini doğurmaz. (50).

Sadece görevlerinin mahiyeti ve bu görevi serbestlik içinde yapma zarureti bakımından diplomasi temsilcilerine tanınmış olan şahsî masuniyetinin de sınırı vardır. Diplomasi temsilcisi nezdinde bulunduğu Devletin güvenliği veya dahilî nizam ve asayışı aleyhinde faaliyetlerde bulunmamakla da mükelleftir. Aksi halde diplomasi temsilcisinin geri alınması istenir; gerekiyorsa tevkif de edilebilir, fakat hiçbir ceza verilmeden ve geciktirilmeden ülke dışına çıkarılır. Bu hususta klâsik örnek olaylardan bazıları şunlardır: 1584 de, İngiltere'de İspanya elçisi **Mendoza**, Kraliçe Elizabeth aleyhinde bir komploya katılmıştı. Kendisine derhal İngiltere'yi terketmesi emredildi. Bundan başka 1654'de Cromwell'e karşı suikast hazırlayan **De Bass**'ın yirmidört saat içinde memleketi terketmesi istenmişti. Keza 1717 de İngiltere'de I. George'a karşı bir kompliyoya katılmaktan sanık İsveç elçisi **Gylbenburg** tevkif edilmiş ve evrakı aranmıştı. 1718 de Fransa'da İspanyol elçisi Prens **Cellamare** Fransız hükümetine karşı suikast hazırlamak suçu ile tevkif edilmişti (51).

(48) Bknz. meselâ Türk Ceza Kanunu, madde 164-166; keza Bk. Briggs, *age*, sah. 766-769. Ayrıca Bknz. 1928 Havana sözleşmesi madde 14, Bilsel *age*, sah. 303.

(49) Briggs, *age*, sah. 773.

(50) Cecil Hurts, *age*, sah. 124 vd. Keza Bknz. Eagleton, **The reponsability of the State for the protection of foreign officials**, Amer. Jour. of Int. Law, 1925, cilt 19, sah. 293 vd.

(51) Oppenheim-Lauterpacht, *age*, cilt I, sah. 791-792; ;diğer misaller için Bknz. Bilsel, *age*, sah. 226 vd.

(b) *Haberleşme masuniyeti:*

Diplomasi temsilcisinin kendi hükûmetiyle muharebatının da her türlü müdahaleden masun olması, gördükleri vazifenin mahiyetinden çıkan zarurî bir neticedir. Devletler hukukunda bu muhaberatın masuniyeti kabul edilmiş bir kaidedir. Diplomasi temsilcileri kendi hükûmetleriyle haberleşmelerini yazışma ile, şifreli telgraflarla veya evrakı bizzat götüren kuryeler vasıtasıyla yaparlar. Devletler bu mektupların, kuryelerin şahıslarının ve taşıdıkları evrakın her türlü müdahaleden masun olmasını sağlamak mecburiyetindedirler (52).

Yakın zamanlarda, bazı istisnai şartlar altında ve geçici olmak üzere, diplomasi temsilcilerinin şifre ve kurye valizi kullanma imtiyazlarının tatil edildiği de görülmüştür. Meselâ İngiltere hükûmeti Normandie'ye çıkarma sırasında şifre ve kurye valizi kullanmayı 17 Nisan - 20 Haziran 1944 arasında yasak etmişti. Fransız Hükûmeti de, banknotların değiştirildiği sırada, 4 - 16 Haziran 1945 tarihleri arasında muteber olmak üzere, aynı şekilde bir karar almıştı (53).

(c) *Elçilik binasının masuniyeti:*

Elçilik binasının masuniyeti (**Franchise de l'Hôtel**), diplomasi temsilcisinin müsaadesi olmadan, elçilik binasına mahallî Devletin memurlarının girememelerini, araştırmalarda bulunamamalarını veya herhangi bir resmî muamele bina dahilinde tevessül edememelerini ifade etmektedir. 1928 Havana sözleşmesinin 16 ncı maddesinde bu konu ile ilgili olarak şöyle denilmektedir: "Diplomasi temsilcisinin nezdine gönderildiği Devletin hiçbir adliye veya idare memuru, elçinin ikâmetgâhına veya elçilik işlerinin görüldüğü yere, temsilcinin müsaadesi olmaksızın, giremez" (54). Anayasalar umumiyetle vatandaşların ve yabancıların ikametgâh masuniyetini sağlayan ve koruyan hükümler ihtiva etmektedirler. Fakat elçilik binasının masuniyeti bir **Devletler hukuku kaidesidir**. İç hukukta ikâmetgâh masuniyetinden daha mutlak bir mahiyet arz etmektedir.

Eskiden elçilik binasının masuniyeti, bugünkü manasından çok daha

(52) Eknz. Hacworth, **age**, cilt IV, sah. 695 vd. - Belçika Kralı I. Leopald İngiltere Kraliçesine yazdığı bir mektupta Prusya hükûmetince mektuplarının açıldığını şöyle anlatmıştı: "Prusya hükûmetine, resmen tebliğ etmeği tercih ettiğimiz bazı şeyleri öğretmek mi istiyorsunuz, Hariciye Vekilimiz Berlin'deki elçimize bir mektup yazsın ve onu posta ile yollasın. Prusyalılar muhakkak bunu okurlar ve bu suretle bilmelerini istediğimiz şeyleri öğrenirler". Bilsel, **age**, sah. 214 vd.

(53) Rousseau, **age**, sah. 384.

(54) Bilsel, **age**, sah. 304.

geniş bir şekilde anlaşılmakta idi. Hatta değil yalnız elçilik binası, bu binanın veya binaların bulunduğu bütün mahallenin masuniyeti (**franchise du quartier, ius quarteriorum**) tanınıyordu. Fakat XVII nci asırdan itibaren Devletler mahallenin masuniyetini kabul etmemeğe başladılar. Mahalle masuniyetinin son izleri XX nci asırda Çin'de görülmüştür (55). Eski telâkkiye göre, elçilik binasının masuniyeti ülke-dışılıkla izah edilmekteydi. Fakat bu görüş daha 1867 de **Nikitschenkoff** hadisesiyle terk edilmiştir: Bu hadisede Fransa'daki Rus elçiliği binası içinde, Rus tabiiyetinde fakat elçilik memuru olmıyan Nikitschenkoff adlı bir şahıs, elçilik kâtiplerinden birini yaralamıştı. Elçilikten Fransız polisi çağırılmış ve polis gelerek suçluyu tevkif etmişti. Rus hükûmeti suçun elçilik binasında dolayısıyla Rus ülkesinde işlenmiş olduğunu ileri sürerek suçlunun iadesini istemişti. Fakat Fransız Temyiz Mahkemesi bu görüşü kabul etmemiş ve Fransız mahkemelerinin yetkisini teyid etmişti (56). Nisbeten daha yakın tarihlerde, 1933 de, Alman Temyiz Mahkemesi de, **Afgan Elçiliği** hadisesinde buna benzer bir neticeye varmıştı (57).

Devletler, ülkelerinde elçilik binalarının masuniyetine bizzat riayet ettikleri gibi, dışardan gelecek her türlü tecavüzdten de korunması için gerekli tedbirleri almaktadırlar (58).

Elçilik binasının masuniyeti Devletler hukukunda kabul edilmiş olmakla beraber, bu masuniyet imtiyazının suiistimal edilmemesi de gerekir. Suiistimal vukuunda, ülke Devleti elçilik binasına gerekli müdahalelerde bulunabileceği kabul edilmiştir. 1869 da İngiliz Hükûmeti, o zamanlar İngiltere'de siyasî multeci olarak bulunan **Dr. Sun-Yet-Sen**'in, Londra'daki Çin Elçiliğinde ağır şartlar altında mevkuf tutulduğunu öğrendiği zaman, kendisinin serbest bırakılmasını, **habeas corpus**'a dayanarak, Elçilikten şiddetli bir dille talep etmişti; bu talep kabul edilmişti (59). 1923 de Paris'deki Sovyet elçiliği maslahatgüzarı **Biezedowsky**, Fransız polisine müracaat ederek, geri çağırılmış olmasına rağmen dönmek istemediğini, karısı ile kızının elçilikte G. P. U. tarafından mevkuf tutulduğunu söylemişti. Fransız polisi elçilik binasına girmiş ve mevkulları serbest bıraktırmıştır (60). 1927 de Pekin'de, bir propaganda merkezi

(55) Sibert, **age**, cilt II, sah. 24 nat 6.

(56) Moore, **age**, cilt II, sah. 778; keza Bk, Briggs, **age**, sah. 787 vd.

(57) Briggs, **age**, sah. 790.

(58) Preus, **Protection of foreign diplomatic and consular premises against picketing**, Amer. Jour. of Int. Law, 1937, cilt, 31, sah. 705-713.

(59) Sibert, **age**, cilt II, sah. 25; Bilsel, **age**, sah. 205 vd; Oppenheim-Lauterpacht, **age**, cilt I, sah. 796, not 3.

(60) Briggs, **age**, 790.

haline sokulmuş olan Sovyet elçilik binası Çin askerleri tarafından işgal edilmişti; elçilik binasında mühimmat ve propaganda vesikaları bulunmuştu (61).

Elçilik binasına tanınan masuniyet, diplomatik temsilcinin elçilik binası dışındaki ikâmetgâhına, emrindeki nakil vasıtalarına da şamildir (62). Elçiliğin diğer memurlarının hususi ikâmetgâhları hakkında kesin kaideler mevcut olduğu söylenmemektedir (63).

Elçilik binasının masuniyeti ile ilgili bir mesele de, **elçilik binasına sığınmalar**dır (64). Nazarî bakımdan bu meselenin artık, menfî bir hal tarzına bağlanmış olması gerekirdi: Elçilik binasına sığınma, bilhassa ülke-dışılık anlayışına dayanmaktaydı; bu fiksiyon kabul edilmediğine, elçilik binasının masuniyeti temsil görevinin zaruretleri ile izah edildiğine göre, bu görevler arasında, ülke Devleti kanunlarınca suçlu sayılan bir şahsı kanunî takibattan kurtarmanın da bulunduğu kabul edilemez. Tatbikat da bu istikamette gelişmektedir. Bununla beraber henüz kesin bir kaide teşekkül etmiş olmaktan uzaktır. Şimdilik daha ziyade, diplomasi temsilcisinin müsaadesi olmadan, elçilik binasına girilemeyeceği hususunda mütabakat olduğu görülmektedir.

Tatbikatta âdi suçlularla siyasî suçlular arasında da bir tefrik yapılmaktadır. Esas itibariyle, elçilik binasının âdi suçlulara sığınmak olamayacağı kabul edilmektedir. 1928 Havana sözleşmesinin 17 nci maddesi şöyledir: "Diplomasi memurları, elçiliğe sığınan âdi suç işlemekle maznun veya mahkûm bir kimseyi istemiş olan mahallin selâhiyet sahibi me-

(61) Sibert, *age*, cilt II, sah. 25; Bilsel, *age*, sah. 205; Ayrıca Bknz. Yoshitomi, *L'Affaire de la perquisition de l'Ambassade soviétique à Pékin par les autorités chinoises*, *Rev. Gén. de Dr. Int. Pub.*, 1928, sah. 184-192.

(62) İngiltereye bir atletizm karşılaşması için gelmiş olan Rus takımından bir kadın atlet bir dükkândan şapka çalmakla itham edilmişti. Kendisi Londra'daki Sovyet elçiliğine sığınmıştı. Gazeteler İngiliz hukukçularının, bu atletin İngiltere'den ancak Sovyet büyük elçisinin otomobiliyle ve otomobili terketmemek şartıyla çıkabileceğini öne sürdüklerini yazmıştır, Bknz. *Cumhuriyet* 6 Eylül 1956.

(63) Bilsel, *age*, sah. 210 vd.

(64) Bknz. Sibert, *age*, cilt, sah. 25-27; Bilsel, *age*, sah. 214-224; Oppenheim-Lauterpacht, *age*, cilt I, sah. 193, 256, 375 vd.; Morgenthau, *The right of asylum*, *British Year Book of Int. Law*, 1949, sah. 327-36; Reale, *Le Droit d'asile*, *Rec. des Cours*, 1933, cilt 63, sah. 473-681.

murlarına teslim etmeğe borçludurlar” (65). Mahallî makamlar, suçlu iade edilinceye kadar gerekli tedbirleri almağa, meselâ binayı kontrol altında tutmağa, tevessül edebilirler.

Elçilik binasına sığınmış siyasî suçluların durumuna gelince, elçilik binasının bunlar için de sığınak olmaması istikametinde kuvvetli bir cer-yan mevcuttur. Bununla beraber, geniş ölçüde istisnalar da kabul edil-mektedir. Bu istisnalar **insanî düşüncelerle**, sığınan suçlunun **hayatı için âcil tehlike varsa** ve bu tehlike devam ettiği müddetçe **geçici** olarak tanınmaktadır. Sığınma konusunda yine 1928 de Havana da imzalanmış olan sözleşmenin 2 nci maddesinde, elçilik binasına sığınma hakkı “bu-nun muahede, teamül veya iltica edilen yer kanunlarıyla bir hak veya insanî bir mücadele olarak kabul edilmiş olduğu nisbette” tanınabileceği-ni belirttikten sonra, “melce ancak müstacel olan hallerde ve mülteci-nin başka surette kendini emniyete koyması için elzem olan müddet için verilebilir” denilmektedir (66).

Bilhassa Orta ve Güney Amerika'da, sık sık ihtilâllerin çıkması, bu bölgede elçilik binalarına sığınmaların, dünyanın diğer bölgelerinden daha fazla vuku bulunmasına yol açmıştır (67). Bu hadiseler arasında en yakın tarihlisi, Peru'lu politika adamı **Haya de La Tore**'nin Peru'daki Kolombiya elçiliğine sığınmasıdır. Peru'da 4 Ekim 1948 de çıkan bir askerî isyara bastırıldıktan sonra örfî idare ilân edilince, A. P. R. (İhtilâlcî Halk İttifakı) Partisi lideri Haya de La Tore de ayaklanmada suçlu görülmüş-tü. De la Tore 3 Ocak 1949 da Lima'daki Kolombiya elçiliğine sığındı. Peru hükûmetinin iade talebini Kolombiya, sığınanın siyasî suçlu oldu-

(65) Bilsel, *age*, sah. 304. - Yine aynı tarihte (20 Şubat 1928) imzalanmış “Sığınma hakkı sözleşmesi” nin 1 nci maddesinde bu husus daha açık bir şekilde ifade edilmiştir: “Devletlerin, elçilik evlerinde, harp gemilerinde, ordugahlarında veya askerî tayyarelerde âdi suçlarla mahkûm veya maznun kimselere ve kara ve ya deniz firarilerine melce vermeleri caiz değildir. Yukarıdaki fıknada yazılı yerle-re iltica eden âdi suç mahkûm veya maznunlarının mahallî hükûmet tarafından talebi vuku olunca teslim edilmesi lâzımdır.”, Bknz. Bilsel, *age*, sah. 219.

(66) Bilsel, *age*, sah. 219. - A. B. D. bu sözleşmeyi imzalarken ‘sığınma hakkı-kının bir Devletler hukuku kaidesi olarak tanımadığı’ hususunda bir ihtirazi kayıt dermeyan etmişti. Bununla beraber 1939 tarihli Amerikan Hariciye Vekâleti Ni-zamnamesinde, bu sözleşmenin şartlarına benzer şartlar altında, melce verilebile-ceği belirtilmektedir. Bknz. Hackworth, *age*, cilt II, sah. 623 vd.; keza Bknz. Fen-wick, *age*, sah. 474 not 65.

(67) Bu hadiseler için Bk. Rousseau, *age*, sah. 344. - İkinci Dünya Harbinden sonra harp suçlularının ve düşmanla işbirliği edenlerin İspanya ve Arjantin gibi tarafsız kalmış Devletlere sığınmaları ve bunların iadeleri devletlerarası bir me-sele olmuştu; bu konuda Bknz. Neumann, *Neutral states and the extradition of war criminals*, Amer. Jour. of Int. Law, 1951, cilt 45. sah. 495-508,

ğunu öne sürerek reddetti. Anlaşmazlık diplomasi yolu ile hallolunamayınca, Milletlerarası Adalet Divanına havale olundu. Divan, 20 Kasım 1950 kararında şu noktaları belirtti: (i) Melçe veren Kolombiya, tek taraflı olarak Peru'yu da bağliyacık şekilde suçlu tavsife yetkili değildir; (ii) Peru Hükûmeti, Haya de La Tore'nin itham edildiği fiillerin âdi bir suç olduğunu ispat edememiştir; (iii) De La Tore'ye bahşedilen sığınma hakkı, Havana sözleşmesinin 2 nci maddesine aykırıdır, çünkü suçlunun hayatı bakımından müstacel bir durum yoktur; (iv) Kolombiya, De La Tore'nin, Peru ülkesinden sağ salim çıkması hususunda Peru Hükûmetinden teminat isteyemez. Divan bu noktaları belirtmekle beraber De La Tore hakkında bir neticeye varmaktan da çekinmişti. Bunun üzerine Kolombiya Hükûmeti Divandan bu kararını açıklamasını istemişse de Divan 27 Kasım 1950 tarihli kararında bunu kabul etmemiştir (68). Bu hadise sonradan Peru ile Kolombiya arasında diplomatik yolla halledilmiş ve Haya de La Tore'nin Amerika Birleşik Devletlerine gitmesi sağlanmıştır.

C. — Kaza muafiyetleri:

Diplomasi temsilcilerinin nezdinde buldukları Devletin gerek cezaî gerekse hukukî kaza selâhiyetlerinden, esas itibariyle, muaf oldukları tanınmıştır. (69). Montesquieu, *Esprit des Lois*'da, bunun sebebini şöyle göstermişti: "Eğer elçiler işleyecekleri suçlar yüzünden cezalandırılabilirler, bu suçları işlemiş olmakla itha medilebilirlerdi. Borçları yüzünden tevkif edilebilirlerdi, borçlu oldukları iddia edilebilirdi". Esas itibariyle, diplomasi temsilcilerine tanınan kaza muafiyetlerinin sebebi de, şahsî masuniyeti gerektiren sebeptir: Diplomasi temsilcilerinin görevlerini gerekli serbestlik içinde yapabilmeleri için nezdinde buldukları Devletin kaza selâhiyetlerine herhangi bir şekilde tabi olmamaları lâzımdır. 1928 Havana sözleşmesinin 19 uncu maddesinde bu hususla ilgili olarak şöyle denilmektedir: "Diplomasi temsilcileri, nezdinde memur buldukları Devletin hukukî ve cezaî kazasına tabi değildirler ve hükûmetlerinden usulen müsaade almış oldukları Devlet mahkemelerinden başka mahkemelerde takip ve muhakeme olunamazlar" (70).

Diplomasi temsilcilerinin kazaî muafiyetlerden faydalanmaları, bunlar hakkında mahallî kanunların tatbik edilemeyeceği manasında değil,

(68) Bu konuda W. Bisshop, *Judicial decision — Asylum Case (Colombia-Peru)*, *AJIL*, 1951, cilt 45, sah. 179-195. ve sah. 781-788.

(69) Eknz. Cecil Hurst, *age*, sah. 119 vd; Hackworth, *age*, cilt IV, sah. 513 vd;

(70) Bilsel, *age*, sah. 304.

fakat edilmeyeceği mânasında anlaşılmalıdır (71). Eğer diplomasi temsilcisi muafiyetini öne sürmezse kendisi hakkında mahallî kanun hükümleri uygulanabilir. Bu husus İngiltere'de **Dickinson V. Delsolor** hadisesinde (1920) teyid edilmiştir: Peru elçiliği sekreteri otomobille birini yaralamıştı; kazayı yapan sekreter muafiyetini öne sürmemiş, sigortalı olduğu için, sigorta şirketinin yaralıya tazminat vermesini bildirmişti. Fakat şirket, müşterisinin diplomasi memuru olduğunu, kazaî muafiyetten faydalandığını, dolayısıyla tazminat ödenmemesi gerektiğini iddia etmiştir. İngiliz mahkemesi ise diplomasi memurunun hukukî mes'uliyetten vareste olmadığını, sadece diplomatik muafiyeti dolayısıyla hakkında takibat yapılamayacağını belirtmiştir. Sekreter hakkında suçluluk kararı, sadece kendisi hakkında cezaî takibatın durudurulmasını gerektirmektedir; onun adına tazminat vermeyi taahüt etmiş olan sigorta şirketinin bu tazminati ödeme mükellefiyeti değişmemiştir (72).

Diplomasi temsilcilerinin faydalandıkları kazaî muafiyetler hem ceza hem de hukuk sahasındadır. Diplomasi temsilcilerinin şahsî mesuniyetleri yüzünden takibat ve cezaya maruz kalmıyacaklarını belirtirken, Devletin bazı vahim hadiselerde, mutaden cezaî takibat gerektirecek fiilleri işlemiş diplomasi memurlarının geri çağırılmasını hükûmetinden isteyebileceğine, icabında böyle bir fiil işlemiş diplomasi memurunu ülke dışına çıkaracağına işaret etmişti. Bunlar diplomasi temsilcisi veya memurlarının işleyebileceği ağır suçlar hakkında kâfi bir müeyyide sayılmaktadır.

Diplomasi temsilci veya memurlarının faydalandıkları hukukî kaza muafiyeti de, herhangi bir borç, mukaveleyi ihlâl veya hususî hukuk sahasına giren haksız fiil yüzünden, nezdinde buldukları Devletin mahkemelerince takibata maruz bırakılmamalarıdır; borçlarını ödememiş oldukları ileri sürülerek, buldukları memleketi terketmelerine mâni olunamaz (73). İngiltere'de 1708 den itibaren, diplomasi temsilcisi ve memurlarının cezaî ve hukukî kaza muafiyetlerini teminat altına alan bir kanun mevcuttur. Bu kanunun çıkarılması sebebi, 1708 de Büyük Petro'nun elçisi **Matehof'** un borç yüzünden tevkif edilmesi ve bunu Çarın şiddetle protesto etmiş olmasıdır. Bu çeşit hadiseleri ileride vukuunu önlemek üzere 1708 kanunu, **Act Anne**, çıkarılmıştır (74). Daha yakın tarihlerde **The Magdalena Steam Navigation Company v. Martin (Lord Campell)** hadisesinde (1859) Guatamala ve Yeni Grenada'nın İngiltere elçisine karşı Şirketin açtığı

(71) Brierly, **The Law of Nations**, London 1949, 4 yh edit, sah. 200.

(72) Briggs, **age**, sah. 778-779.

(73) Oppenheim-Lauterpacht, **age**, cilt I, sah. 779.

(74) Fenwick, **age**, sah. 469; hadisenin tafsilâtı için Bknz. Bilsel, **age**, sah. 234.

alacak davasında mahkeme hem ülke-dışılık fiksiyonu hem de diplomasi temsilcisinin görevini yerine getirmek için haiz olması gereken serbestlik bakımından, davaya bakmakta imtina etmiştir (75). Keza **Salm v. Fraizer** hadisesinde de (1933) Fransız mahkemesi aynı istikamette karar vermiştir: Avusturyada Amerikan maslahatgüzarı olan Fraizer, elçilik için bir ev kiralamıştı; bu kira mukavelesi yüzünden çıkan anlaşmazlık üzerine ev sahibi mahkemeye müracaat etmiş ve maslahatgüzar aleyhine ilâm almıştı. O sırada Fransa'ya nakledilmiş bulunan Fraizer aleyhine bu ilâmın infazı istendiği zaman, Rouen mahkemesi diplomasi temsilcisinin kazaî muafiyetini öne sürerek, memuriyeti sırasındaki bir muamele dolayısıyla takibat yapılamıyacağını kararlaştırmıştı (76). İtalyan Temyiz mahkemesi ise **Comina v. Kite** hadisesinde (1922), diplomasi memurunun kendi adına yaptığı muamelelerle vazifesi icabı yaptığı muameleler arasında bir tefrik yapmış ve yalnız sonuncular için kazaî muafiyeti tanımıştı (77). Fakat 1940 da **De Meens v. Forzano** hadisesinde verdiği kararlar, İtalyan Temyiz mahkemesi de böyle bir tefrikten vazgeçmiş ve diplomasi temsilci veya memurlarının genel olarak hukukî kaza muafiyetinden faydalanmalarını kabul etmiştir (78). Esasen diğer Devletlerin tatbikatı da böyle bir tefrik yapılmaması istikametindedir (79).

Diplomasi temsilcileri ve memurları mahkemelere şahit olarak çağırılma hususunda da kazaî muafiyetten faydalanmaktadırlar. 1928 Havana sözleşmesinin 21 nci maddesi bu hususu şu şekilde tesbit etmektedir: "Kaza muafiyetinden istifade eden kimseler mahkemelerde şahit olarak dinlenmeği reddedebilirler" (80). Bu konuda klâsik örnekolay 1881 de, Amerika'da Başkan Garfield'in katli hadisesinde, Venezuela elçisi Comancho'nun, hükûmetinin muvafakati ile mahkemede şahitlik etmesidir (81). Aksi tatbikata örnekolay da 1856 da bir katil hadisesi dolayısıyla Amerika

(75) Fenwick, **Cases**, age, sah. 655-658. Ayrıca Bk. Osmanlı İmparatorluğunun İngiltere elçisi **Musurus Bey ile Godbon** arasındaki davada (1894) İngiliz Temyiz Mahkemesinin aynı istikametteki kararı, Bk. Green, **International Law through Cases**, London 1951, sah. 252-255.

(76) Bk. Briggs, age, sah. 776-777.

(77) Bknz. Oppenheim-Lauterpacht, age, cilt I, sah. 800 not 4.

(78) Brggs, age, sah. 774-76.

(79) Bknz. **Taylor v. Mevst** davası (1854) için Fenwick, **Cases**, age, sah. 664; **The Magdalena Steam Co. v. Martin** davası (1859) için **Ibid.**, sah. 665 vd; **Republic of Bolivia Exploration Syndicate Ltd.** davası (1914) için **Ibid.**, sah. 664-665.

Türk mevzuatı için Bk. Bakanlar Kurulunun 9/12/1931 tarihli kararnameye ek liste (Z. M. Aslan), **Yeni Devletler Hukuku**, cilt I, Ankara 1950, sah. 554-555, keza **Bilsel**, age, sah. 258-259.

(80) **Bilsel**, age, sah. 304.

(81) **Moore**, age, cilt IV, sah. 644.

Birleşik Devletlerinde Hollanda elçisi **Dubois**'nın mahkemeye şahit olarak çıkmağı, *corps diplomatique*'in ısrarı ile, reddetmesidir. Amerikan Hükûmeti bunu kabul etmiş, fakat **Dubois**'nın da geri çağırılmasını istemiştir (82).

Diplomasi temsilcisinin veya memurunun şahitliği bahis mevzuu olduğu zaman takip edilmesi uygun olan usul, hadise hakkında mahkemeye malûmat vermesini diplomasi yoluyla rica etmektir.

Diplomasi masuniyet ve muafiyetlerinden feragat etmeye gelince, doktrinal tartışmalara rağmen tatbikat daha ziyade (83), diplomasi temsilcisinin veya memurunun hükûmetinin veya misyon şefinin muvafakatı olmadan imtiyazlarından feragat edememesi istikametinde gelişmiştir. **Laperdrix et Penquer c. Kouzouboff et Belin** davasında (1925) Paris mahkemesinin kararında belirttiği gibi, "imtyaz ve muafiyetler diplomatların menfaatları için değil fakat hükûmetlerin menfaatları için tanınmaktadır" (84).

Ç. — Vergi muafiyeti:

Diplomasi temsilcilerinin vergi muafiyeti konusunda 1928 Havana sözleşmesinin 18 nci maddesi şu hükmü ihtiva etmektedir: "Diplomasi memurları nezdinde buldukları Devlette, (i) Millî ve mahallî bütün vergilerden, (ii) mensup oldukları Devletin mülkü olduğu takdirde elçilik binasına ait bütün emlak vergilerinden, (iii) elçiliğin resmî ihtiyaçlarına veya memurun ve ailesinin şahsî ihtiyaçlarına mahsus olan eşyanın gümrük resminden muaftırlar" (85).

Tatbikatta, mütekabiliyet esasları dahilinde, kabul edilen bilhassa ilk iki kategorideki muafiyetlerdir. Gümrük resminden muafiyet daha ziyade milletlerarası nezaket kaidesi (*comitas gentium*) mahiyetindedir. Dip-

(82) *Ibid*, cilt IV, sah. 643.

(83) *Ibid.*, sah. 635; Hackworth, *age*, cilt IV, sah. 543 vd;

(84) **Lapedrix and Penquer v. Kouzouboff and Belin** davasında (1925) Paris Mahkemesi kararı için Bknz. Briggs, *age*, sah. 778. Keza aynı istikamette **Procureur Général v. Nazare Aga** davasında (1921) Fransız Temyiz Mahkemesi kararı, *Ibid.*, sah. 772; **Dickinson v. Solar** davasında (1929) mahkeme kararı, *Ibid.*, sah. 778-779. Polonya Yüksek Mahkemesi, Varşova'da cereyan eden **Montwid-Biallozow v. Ivaldi** davasında (1925) İtalyan askerî ataşesinin kira mukavelesine koyduğu "diplomatik muafiyet öne sürülmeyecektir" şartını batıl saymıştır, *Ibid.*, sah. 785.

(85) Bilsel, *age.*, sah. 273-280. Bu konuda Bknz. Moore, *age*, cilt IV, sah. 669 vd; Hackworth, *age*, cilt IV, sah. 566-596. Ayrıca Bk. Oppenheim-Lauterpacht, *age*, cilt I, sah. 802 vd; Fenwick, *age*, sah. 474-475; Sibert, *age*, cilt II, sah. 33-34; Rousseau, *age*, sah. 346-347;

loması temsilcilerine, şahsî emlaklerinin vergilerinden muafiyet umumiyetle tanınmaktadır. Türkiyede Bakanlar Kurulunun 9.12.1931 tarihli kararnameyle diplomasi memurlarından kimlerin vergiden muaf oldukları belirtilmiştir. Bu kararnamede vergi muafiyetinden "ahkâmı kanuniye dahilinde" müstefit olacağı belirtilmektedir (86). Buna göre muafiyet hükümlerini vergi kanunlarında aramak gerekmektedir. Bazı vergi kanunlarımız, mütekabiliyet esasları içinde, diplomasi memurlarına muafiyet tanımaktadır.

D — Masuiyet ve muafiyetlerden kimler faydalanır:

Genel olarak diplomasi imtiyazlarından, yani masuniyet ve muafiyetlerden yalnız diplomasi temsilcisi ile maiyetinin istifade etmesi esası kabul edilmektedir. Fakat **maiyet** teriminden ne anlaşılacağı hususunda doktrinde ve tatbikatta kesin neticelere varılamamıştır.

1928 Havana sözleşmesinin 14 ncü maddesinde (i) Her sınıf diplomasi temsilcilerine, (ii) elçiliğin bütün resmî memurlarına ve (iii) bunların aynı çatı altında yaşayan ailelerine şahsî masuniyet, ikâmetgâh masuniyeti tanınmaktadır. Aynı sözleşmenin 19 ncü maddesinde cezaî ve hukukî kaza muafiyetinden yalnız diplomasi memurlarının faydalanacağı anlaşılmaktadır (87). Amerika Birleşik Devletleri Dışişleri bakanı Grey'in Alman maslahatgüzarına yolladığı 16 Temmuz 1926 tarihli bir notada, diplomasi masuniyet ve muafiyetlerinden faydalanacaklar şöyle gösterilmektedir: Diplomatik temsilci (elçi), sekreterler, ateşeler (kara, deniz ve ticaret ateşeleri), elçilik müstahdemleri (**employees**); kendisiyle aynı çatı altında yaşayanlar: Ailesi ve hizmetçileri (88). İngiliz tatbikatı da bu merkezdedir. Diğer memleketler arasında, diplomasi imtiyazlarından faydalananları geniş tutanlar olduğu gibi tahdide tabi tutanlar da vardır (89). Türkiye'de kimlerin diplomasi masuniyet ve muafiyetlerinden faydalanacakları Bakanlar Kurulunun 9.12.1931 tarihli kararname ile gösterilmiştir (90).

Genel olarak diplomasi masuniyet ve muafiyetlerinden faydalananlar üç kategori halinde incelenebilir.

(86)Bilsel, *age*, sah. 274, 304; Alsan, *age*, cilt I, sah. 554 vd.

(87) Bilsel, *age*, sah. 303.

(88) Hackworth, *age*, cilt IV, sah. 515.

(89) S. H. Brookfield, **Immunity of the subordinated personnel of a diplomatic mission**, British Year Book of Int. law, 1938, sah. 151-160; M. Mouskhély, **L'immunité diplomatique s'étend - elle aux personnels faisant partie de la suite du ministre?** Revue générale de Droit International Public, 1905, sayı, 1 sah. 43-67.

(90) Alsan, *age*, cilt I, sah. 554 vd.; Bilsel, *age*, sah. 258-259.

(i) Birinci kategoriye teşkil eden **Diplomasi temsilcisi ile resmî maiyetinin** diplomasi imtiyaz ve muafiyetlerinden faydalanacakları hususunda hiç tereddüt yoktur. "Resmî maiyet" veya "elçiliğin resmî memurları" elçiliğin resmî işlerinde diplomasi temsilcisine yardım etmek için kendi hükûmetlerinde tayin edilmiş olan kimselerdir. Bunlar, başlarında diplomatik temsilci ile birlikte **elçilik heyetini (mission diplomatique)** teşkil ederler. Diplomatik temsilci misyon şefidir. Resmî maiyet müsteşar, sekreterler, ateşeler ve ateşe muavinlerinden teşekkül eder. Bu kategoriye, diplomatik temsilcinin hükûmeti tarafından tayin edilmiş olmak ve gönderilmiş bulunmak şartıyla, elçilik rahibi, elçilik doktoru ve hukuk müşavirleri de dahil edilmektedir (91).

Bakanlar Kurulunun 9/12/1931 tarihli kararnamesinde, bu birinci kategoriye dahil olanlar şöyle gösterilmektedir: "1. Büyük Elçiler, Elçiler, Maslahatgüzar, Sefaret Müsteşarı ve Sefaret kâtipleri, Sefaret ateşeleri, Ateşe Militer, Ateşe Naval, Hava Ateşesi ve bunların muavinleri (Tam diplomatik masuniyet)..... 2. Mensup oldukları Devlet, Hükûmet merkeziesince o Devlet tebaasından memur sıfatıyla tayin edilen ve sefaret resmî kadrosuna dahil olarak vazifei asliyeleri sefarette hizmet olan Sefaret rahibi, doktoru, Sefaret hukuk müşaviri, Kançılarya memurları Kançılarya âmiri, kâtipleri, daktiloları, mütercimleri, evrak memurları (Diplomatik masuniyetten müstefit olmaları lâzımdır)".

(ii) Diplomasi masuniyet ve muafiyetlerinden faydalanan ikinci kategoriye, birinci kategoriye dahil olanların karıları, beraber ikamet eden çocukları ve diğer aile efradı teşkil etmektedir. Diplomasi temsilcilerinin ve memurlarının karılarının da diplomasi imtiyazlarından faydalanmaları genel olarak kabul edilmiştir. Bu hususta 1948 de Birleşmiş Milletler Teşkilâtı organları önünde tartışmalar cereyan etmiştir. Mesele şu şekilde ortaya çıkmıştı: Fransız, İngiliz ve Amerikan tabiiyetindeki erkeklerle evlenen bin kadar Sovyet tabiiyetindeki kadına, Sovyet hükûmeti, kocalarının memleketlerine gitmelerini için çıkış vizesi vermediği reddetmekteydi. Bunların arasından bir tanesi de **Şili elçilisinin oğlu** ile evlenmişti. Bu kadın da viza alamamıştı. Mesele önce Birleşmiş Milletler Genel Kuruluna gelmiş, Genel Kurul da altıncı komisyonuna havale etmişti. Altıncı Komisyon 9 Aralık 1948 toplantısında şu karar suretini kabul ederek Genel Kurula sunmuştur: "(Genel Kurul)... ..Başka bir Devlet tabiiyetinde olan evli kadınların kocalarıyla birlikte memleketlerini terketmelerine

(91) Bakanlar Kurulunun 9/12/1931 tarihli kararname ekli cedvelin birinci ve üçüncü sınıfları.

veya yabancı kocalarının yanına gitmelerine mani olan veya onları gitmemeğe zorlayan tedbirleri Birleşmiş Milletler Andlaşmasına aykırı olduğunu ve bu tedbirlerin, eğer bunlar yabancı diplomatik heyetlere mensup olan şahıslarla veya aileleri efradı veya maiyetleri ile evli kadınları istihdaf etmekte ise, diplomasi nezaket ve adetleri ve milletlerarası dostane münasebetlerle kabili telif olmadığını beyan eder, ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliğinin almış olduğu bu çeşit tedbirleri kaldırmasını tavsiye eder" (92). Bu karar sureti Genel Kurulun 25 Nisan 1949 tarihli toplantısında görüşülmüş ve 6 muhalif, 11 çekimser ve 39 müsbet oyla kabul edilmiştir (93).

Diplomasi temsilci ve memurlarının karılarından başka aile efradına da diplomasi imtiyazlarının eskiden pek tanınmadığı da görülmektedir. Meselâ 1653 de, Londra'daki Portekiz elçisinin kardeşi **Don Pantoleon Sa**, bir İngilizî öldürmesi üzerine Cromwell'in emriyle yakalanmış, muhakeme ve idam edilmişti. Fakat suçlu elçilik binasında ikâmet etmemekteydi (94). Sonraları diplomasi masuniyet ve muafiyetleri diplomasi temsilcisinin aile efradına da teşmil edilmiştir. Meselâ 1906 da Brüksel'de Şili elçisinin oğlu **Carlos Waddington** Şili elçiliği kâtibini öldürdüğü zaman, Belçika makamları takibata girişmişlerdi. Ancak önce bizzat elçi, sonra da Şili Hükûmeti tarafından suçlunun diplomasi muafiyetinden feragat edildiği bildirildikten sonra Belçika'da muhakeme edilmişti (95).

Türkiye'de bu kategoriye girecekler Bakanlar Kurulunun 9/12/1931 tarihli kararnamede şöyle gösterilmektedir: "3. Birinci sınıftaki memurların zevceleri ve beraber ikâmet ettikleri çocukları ve diğer efradı aileleri (Tam diplomatik masuniyet)..... 4. Üçüncü sınıftaki memurların zevceleri ve beraber ikâmet ettikleri çocukları ve diğer efradı aileleri (Diplomatik masuniyetten istifade etmeleri lâzımdır)".

(iii) Diplomasi masuniyet ve muafiyetlerinden faydalananlar konusunda üçüncü kategoriye elçilik müstahdemleri teşkil etmektedir. Türkiye'de Bakanlar Kurulunun 9/12/1951 tarihli kararnamesinde bunlar şöyle gösterilmektedir: Mürebbi, mürebbiye, metrdotel, hizmetçi, garson, kavas, kapıcı, uşak, bahçıvan, şoför, ahçı vesaire gibi müstahdemler. Bazı yazarlar bunların, nezdinde bulunulan Devletin vatandaşları olmamaları şartıyla, diplomasi imtiyazlarından faydalanacaklarını yazmaktadırlar (96).

(92) Bk. Meray, *Devletler Hukukunda Birleşmiş Milletler Andlaşması ve Tatbikatına göre Millî yetki meselesi*, Ankara 1952, sah. 150 vd.

(93) *Ibid.*

(94) Fenwick, *age*, sah. 476.

(95) Bknz. Rev. Gén. de Dr. Int. Pub., 1907, sah. 159-165

(96) Oppenheim-Lauterpacht, *age*, cit I, sah. 811 vd.

Yukarıda işaret ettiğimiz kararnameye göre Türkiye'de elçilik müstahdemlerine diplomasi masuniyet ve muafiyetleri tanınmamaktadır. Yalnız bunlardan Türk vatandaşı olmıyanların "ahkâmı kanuniye dahilinde" bazı vergi muafiyetlerinden faydalanabilecekleri belirtilmektedir. Harvard Üniversitesi Hukuki Araştırmalar dairesinin 1932 de hazırladığı Diplomasi İmtiyaz ve Muafiyetleri Tasarrısında da, amerikan tatbikatının müstahdemlere masuniyet ve muafiyetler tanınmasına rağmen, **lege ferenda** olarak, masuniyet ve muafiyet imtiyazlarının yalnız alçılık heyetinin resmi üyeleriyle ailelerine tanınması, bunların müstahdem ve hizmetçilere teşmil edilmemesi derpiş edilmektedir (97). Bu bakımdan Türk sistemi ile Harvard Üniversitesi Hukuki Araştırmalar dairesinin görüşü arasında bir benzerlik görünmektedir.

Müstahdemlerin masuniyet ve muafiyetleriyle ilgili olarak **Rişar Rodinan** hadisesine temas edeceğiz: Ankara'da, 2 Şubat 1933 günü, Alman elçiliğinin otomobili Aliye Hanım adında bir Türk vatandaşını çiyniyerek ölümüne sebep olmuştu. Elçilik otomobilini Rişar Rodinan adında bir Alman kullanmaktaydı. Rodinan ilk sorgusunda elçilikte makinistlik ve ambar memruluğu yaptığını söylemişti. Alman elçiliği ise Türk Hariciyesine resmen, Rodinan'ın elçilik evrak memuru, bu itibarla elçilik resmî memuru olduğunu bildirdi. Alman elçiliği, o zamana kadar memurlarının resmî listesini Türkiye Hariciye Vekâletine vermiş olmadığı için, elçiliğin bu iş'arı üzerine Rodinan'ın masuniyet ve muafiyetlerden istifade eden resmî memurlardan olduğu kabul edildi (98).

E. — Masuniyet ve Muafiyetlerin süresi:

Diplomasi imtiyazları göreve bağlı oldukları için, bu imtiyazlar diplomasi temsilcisinin görevi ile başlar, görev süresince devam eder ve görevin sona ermesiyle nihayet bulur. Temsil görevi süresince, diplomasi temsilcilerinin şahsî masuniyetleri, ve kaza muafiyetleri hem göreve başlamadan önceki, hem de görev sırasında ika etmiş olabilecekleri fiiller bakımından muteberdir. Diplomasi masuniyet ve imtiyazlarından faydalanmak için önemli olan, Fransız Temyiz mahkemesinin **Procureur Général c. Nazare Aga** davasında (1921) belirttiği gibi, tekibata görev sırasında başlanmış olmasıdır (99).

Doktrinde diplomasi imtiyazlarının, diplomasi temsilcisinin tayinediği ülkeye vardığı andan itibaren mi, yoksa itimatnamesini takdim ettiği

(97) Briggs, age, sah. 784.

(98) Bilsel, age, sah. 251.

(99) Briggs, age, sah. 772.

andan itibaren mi başlayacağı konusunda fikir ayrılıkları vardır. Umumi temayül, milletlerarası tatbıkata da uygun olarak, diplomasi imtiyazlarının, temsilcinin tayin edildiği ülkeye ayak bastığı andan itibaren başlaması istikametindedir (100).

Diplomatik masuniyet veya muafiyetini öne süren bir kimesnin diplomatik statüsünü tesbit etmek için mahkemeler bu hususu mutaden kendi Hariciye Vekâletlerine sorarlar ve aldıkları cevaba uyarlar. Anglo-Sakson mahkemelerinin bilhassa bu şekilde hareket etmelerine mukabil, kıt'a Avrupası mahkemelerinin ilgili şahsın diplomatik statüsü hakkında bizzat karar verme yoluna gittikleri de görülmektedir (101).

Diplomatik imtiyazlar, temsil görevinin nihayete ermesiyle son bulur. Ancak diplomasi temsilcisi bulunduğu ülkeyi terkedinceye kadar diplomasi masuniyet ve imtiyazlarından faydalanmağa devam eder. İki Devlet arasında diplomasi münasebetlerinin kesilmesi ,hatta harp hali, diplomasi temsilcisinin nezdinde bulunduğu Devletin ülkesini terkedinceye kadar imtiyazlarına hâlel getirmez. 1928 Havana sözleşmesinin 22 nci maddesinde şu kaideler şöyle belirtilmektedir: "Diplomasi memurları muafiyetlerinden, memur oldukları Devlet sınırlarına girdiklerinden ve sıfatlarını bildirdiklerinden itibaren istifade ederler. Muafiyetler, memuriyetlerinin tatile uğramış ve hatta sona ermiş olduğu halde dahi, memurun ve elçilik heyatının hareketi için lâzım olan bütün müddetle devam eder" (102).

F. — Üçüncü Devletler bakımından: (103).

Diplomasi temsilcilerinin masuniyet ve muafiyetlerinden esas itibariyle nezdinde buldukları Devletin ülkesinde faydalanırlar. Fakat bir diplomasi temsilcisi, tayin edildiği ülkeye giderken bir üçüncü Devletin ülkesinden geçmek zorunda kalabilir. Bu üçüncü Devletin ülkesinde de diplomasi masuniyet ve muafiyetlerinden faydalanabilir mi?

(100) Bilsel, *age*, sah. 238 vd.; Briggs, *age*, sah. 780; Hurst, *age*, sah. 115, 237 vd.

(101) Bknz. Hackworth, *age*, cilt. IV, sah. 449 vd; ayrıca Bknz. Lyons, **The conclusiveness of the Foreign Office certificate**, *Er. Y. B. of Int. Law*, 1946, sah. 240-281 ve **Conclusiveness of the statements of the Executives — Continental and Latin American practice**, *Brit. Year Book of Int. Law*, 1948, sah. 180-210.

(102) Bilsel, *age*, sah. 304; Bknz. ayrıca Briggs, *age*, sah. 801-802; Sibert, *age*, cilt II, sah. 22-23; Rousseau, *age*, sah. 346; Hurst, *age*, sah. 237 vd; Bknz. keza Jones, **Termination of Diplomatic Immunities**, *British Year Book of Int. Law*, 1948, sah. 262-279.

(103) Bknz. Fenwick, *age*, sah. 476-477; Oppenheim- Lauterpacht, *age*, cilt I, sah. 806 vd; ayrıca Bknz. Moore, *age*, cilt IV, sah. 556 vd; Hackworth *age*, cilt IV, sah. 459 vd; Bilsel, *age*, sah. 270-273.

Eğer bir diplomasi temsilcisi üçüncü bir Devletin ülkesinden tayin edildiği vazifeye giderken transit olarak geçmiyor da, bu ülkede **incognito**, meselâ turist olarak bulunuyorsa, diplomasi temsilcisi lalettayin bir fertten farklı bir durumda bulunmaktadır. Dolayısıyla hukuken masuniyet ve muafiyetlerden faydalanması gerekeceği söylenmiştir; bununla beraber üçüncü Devlet makamları kendisine nezaketen hususi muamale yapabilirler. Buna mukabil eğer diplomasi temsilcisi tayin edildiği Devlete giderken veya buradan kendi memleketine dönerken üçüncü bir Devletin ülkesinden geçmek zorunda kalırsa, üçüncü Devlet bu iki Devletin herhangi biriyle harp halinde değilse, kendisine bir nevi **zararsız geçiş hakkı** tanımaktadır. Bununla beraber geçişin zararsızlık vasfını tayini tamamen üçüncü Devletin takdirine kalmaktadır. Meselâ 1854 de, Fransız Hükümeti, III. Napoleon hakkında nahos sözler söylemiş olduğu iddia edilen Amerika Birleşik Devletlerinin İspanya elçisi **Soulé**'yi Calais'de durdurmuş ve Fransa'dan, Paris'e uğramaması şartıyla, transit geçebileceğini bildirmişti. Aynı şekilde 1926 da Sovyet Rusya'nın Meksika elçisi **Madam Kallontai**'nin Amerika Birleşik Devletleri ülkesinden transit olarak geçmesine Amerikan hükümeti müsaade etmemişti (104).

Üçüncü Devletin ülkesinde transit olarak bulunan diplomasi temsilcisinin masuniyet ve muafiyetlerden faydalanması konusunda doktrinde fikir birliği yoktur. Tatbikat, bilhassa Amerikan tatbikatı, diplomasi imtiyazlarının transit olarak bulunan temsilciye de tanınması lehinedir. Meselâ İngiltere ve Fransa'ya giden Texas Devleti temsilcisinin bir hukuk dâvası yüzünden tevkifinin yersiz olduğu **Halbrook, Nelson and Co. Henderson** davasında (1839) New York mahkemesi kabul etmişti (105). **Wilson v. Blanco** davasında da (1839) yine bir New York mahkemesi, Venezuela'nın Fransa elçisinin hukuk davaları bakımından selahiyetine dahil olmadığını bildirmişti (106). Daha yakın tarihlerde **Berman v. Sieyes** davasında (1948) Amerikan Temyiz Mahkemesi, Fransanın Bolivya elçisinin Amerika Birleşik Devletleri ülkesinden geçerken, Devletler hukuku gereğince, hukukî takibattan muaf olduğunu kabul eden bir Amerikan mahkemesinin kararını teyid ederek şöyle demiştir: "(bir ülkede) **in transitu** bulunan bir diplomatla **in situ** bulunan bir diplomat arasında fark görünmemektedir" (107).

1928 Havana sözleşmesinin 23 ncü maddesinde bu hususla ilgili olarak şöyle denilmektedir: "Elçilik heyeti azası, memuriyetleri yerine git-

(104) Her iki hadise için Bknz. Fenwick, **age**, sah. 476.

(105) Fenwick, **Cases**, **age**, sah. 659-662.

(106) Fenwick, **age**, sah. 476.

(107) Fenwick, **Cases**, **age**, sah. 662-663; keza Bknz. Briggs, **age**, sah. 787.

mek veya oradan memleketlerine dönmek için geçtikleri veya vazifelerinin ifası sırasında arızî olarak üzerinde durdukları Devletlerde dahi, alâkalı hükûmetlere sıfatlarını bildirmişlerse, aynı imtiyaz ve muafiyetlerden istifade ederler" (108).

VII. Temsil görevinin sona erişi :

Temsil görevinin sona erişi muhtelif sebeplerle olur (110). 1928 Havana sözleşmesinin 25 inci maddesinde şöyle denilmektedir: "Diplomasi memurunun vazifesi 1) Memurun mensup olduğu hükûmetin, diğer hükûmete vazifenin sona erdiğini tebliğ eylemiş olmasıyla, 2) Vazifenin yapılması için tayin edilmiş olan müddetin geçmesiyle, 3) Elçilik muayyen bir iş için tayin edilmiş ise o işin hallolunmasıyla, 4) Memur bulunduğu hükûmetçe diplomasi memuruna pasaportlarının verilmesiyle, 5) Memurun hükûmetten pasaportlarını istemesiyle biter" (109). Temsil görevi sona erdikten sonra da, temsilci memleketine dönünceye kadar diplomasi imtiyazlarından faydalanır. 1928 Havana sözleşmesinin 23 ncü maddesinde bu husus şöyle belirtilmektedir: "Yukarıda zikredilen hallerde diplomasi memuruna, elçinin resmî memurlarına ve ailelerine Devletin toprağını terketmek için münasip bir müddet verilir. Bundan başka, memur bulunduğu yerin hükûmeti, bütün bu müddet içinde kendilerine şahıslarına ve mallarında bir zarar yapılmamasına dikkat eylemekle mükelleftir."

A — Geçici görevini yerine getirilmesi:

Muayyen bir iş için gönderilmiş olan bir temsilcinin görevi, bu işin yapılmasıyla sona erer. Meselâ Devleti bir konferansta, başka bir Devlet hükûmdarının tahta cülûsu veya Devlet başkanının cenaze merasiminde, hükûmdarların düğün merasimlerinde temsil vermek, bir Devletle akte-dilecek bir andlaşma hakkında görüşmelerde bulunmak, diğer bir Devletin büyük bayramlarına temsil olarak gitmek gibi. Böyle bir iş için gönderilen temsilci, gittiği memlekette, giderken geçtiği memleketlerde diplomasi imtiyazlarından faydalanır.

B. — İstifa, terfi, emeklilik, ölüm:

Diplomasi temsilcisi vazifesinden istifa ederse, temsil görevi sona ermiş olur. Bu istifa şahsî veya resmî sebeplerle olabilir. Amerika Birleşik

(108) Bilsel, *age*, sah. 304.

(109) Oppenheim-Lauterpacht'ta (*age*, cilt I, sah. 814) temsil görevinin onbir muhtelif sebeple sona ereceğini belirtiyor. Ayrıca Bk. Fenwick, *age*, 477-481; Rousseau, *age*, 339-341; Bilsel, *age*, sah. 281-301.

Devletlerinde yeni bir Başkan seçildiği zaman diğer memleketlerdeki Amerikan diplomasi temsilcileri istifa etmesi bir usul haline gelmiştir (110).

Bir diplomasi temsilcisi nezdinde bulunduğu memlekette vazifesine devam etmekle beraber terfi ettirilirse, (meselâ bir maslahatgüzar orta-elçi, veya bir orta-elçi büyükelçiliğe çıkarılırsa) ilk görevi, teknik manada, sona ermiş sayılmaktadır. Kendisine yeni bir itimatname verilir.

Diplomasi temsilcisi kendi memleketinin mevzuatına göre emekliye ayrıldığı zaman da temsil görevi sona ermiş olmaktadır.

Diplomasi temsilcisinin ölümü halinde de, zarurî olarak, temsil görevi nihayet bulmuş olmaktadır. Ölüm vukuunda, temsilcinin malları bilhassa evrakı elçilik memurları tarafından mühürlenir. Eğer böyle bir memur yoksa, aynı Devlet nezdinde bulunan başka bir Devletin elçiliği mensuplarından biri bu muameleyi yapar. Mahallî hükûmet, temsilciyi göndermiş Devletin sarîh talebi yoksa, bu muameleye müdahale etmez.

Diplomasi temsilcisinin ölümü ile temsil görevi sona ermekle beraber, temsilcinin aynı çatı altında yaşayan ailesinin ve elçilik mensuplarının diplomatik masuniyet ve muafiyetleri mahfuz kahr. Temsilcinin ailesi makul bir süre içinde memleketi terkedinceye kadar bunlardan faydalanır.

C. — Geri çağırma:

Diplomasi temsilcisini yollayan Devlet, kendisini bu vazifeden her zaman geri alabilir. Bu geri alma, nezdinde bulunulan Devletin dostane olmıyan bir hareketi yüzünden değilse, kendisine bir geri çağırılma mektubu gönderilir. Temsilci bu mektubu (kendisi elçi ise) Devlet başkanına ve (kendisi maslahatgüzar ise) Hariciye Vekiline takdim eder. Eğer temsilci böyle bir mektup gönderilmeden geri alınmışsa, halefi itimatnamesi ile birlikte böyle bir mektubu da sınıfına göre, Devlet reisine veya Hariciye vekiline verir. Geri alınan temsilcinin görevi sona ermekle beraber, memleketine dönünceye kadar diplomasi imtiyazlarından faydalanır.

Diplomasi temsilcisinin geri çağırılması ile, muayyen hususlarda kendisiyle görüşmek üzere hükûmetinin kendisini merkeze çağırması arasında fark vardır. Hükûmeti temsilciyi istişare için her zaman merkeze çağırabilir. Böyle bir durumda temsil görevi devam etmektedir.

Diplomasi temsilcileri buldukları memlekette dostane olmıyan veya

buldukları memleketin nizamlarına uymıyan fiiller işledikleri veya görevle buldukları memlekette böyle bir muameleye maruz kaldıkları zamanlarda da temsilcilerin geri çağırılmaları bahis mevzuu olabilir.

Diplomasi temsilcisinin nezdinde görevli bulunduğu Hükûmet tarafından artık **persona grata** sayılmaması ve **persona non grata** addedilmesi ekseriya temsilci için olduğu kadar iki Devletin münasebetleri bakımından da iyi bir durum yaratmaz. Devletlerarası münasebetlerde hangi hallerde temsilcinin **persona non grata** sayılacağı hususunda kesin kaideler teşekkül etmemiştir. Bunun için her Devlet diğer Devlete sebebini bildirmeden veya izah etmeden veya kendi görüşüne göre sebepler ileri sürerek temsilcisini geri çağırabilir. Diğer taraftan bir Devlet, nezdinde görevli bulunan bir temsilcinin geri çağırılmasını kendisini yollamış olan hükûmetten geri isteyebilir. Fakat böyle bir durumda, temsilciyi göndermiş olan hükûmet böyle bir talebi mutlaka kabul etmek mecburiyetinde de değildir. Bunun sebeplerini de öğrenmek isteyebilir. Eğer tatmin olmazsa temsilcisini geri çağırılmıyabilir. Böyle bir durumda temsilcinin geri çağırılmasını istemiş olan Devlet için iki yoldan birini seçmesi gerekir: Ya bu temsilcisiyle, kendisinin resmî temsilci sıfatının kalkmamış olduğunu kabul ederek, münasebetlere devam etmek; veya, temsilciyi artık tanımadığında ısrar etmek yeni temsilci gönderilmesini istemek ve gerekirse, eski temsilcinin bir an önce memleketi terketmesini talep etmek. Eğer ikinci yol seçildiği zaman bu yola tevessül eden Devlete karşı, temsilcisi reddedilen Devlet ekseriya misilleme olarak, kendi nezdindeki bu Devletin temsilcisinin de geri çağırılmasını, aynı şartlar altında talep etme yoluna gider. Böyle durumlar da iki memleketin münasebetlerinin gerginleşmesine sebep olabilir; hatta diplomasi münasebetlerinin tamamen kesilmesine kadar yol açabilir.

Temsilcinin bu şekilde geri çağırılması konusunda klâsik örnekolaylardan biri Fransa'nın Amerika Birleşik Devletleri elçisi Genet'nin (veya Genest'nin) 1793 de, Amerikan siyasetine aykırı hareketinden dolayı Amerikan hükûmetince geri çağırılmasının istenmesidir. Fransa, elçisinin hareketini tasvip etmediğini bildirerek elçisini geri çağırdı. Fakat diğer taraftan Paristeki Amerikan elçisi Morris'in de, XVI ncı Louis'nin firarı hadisesine karışmış olmakla itham ederek geri çağırılmasını istedi (111). Bir başka örnekolay, 1871 de, Amerika Birleşik Devletlerindeki Rus elçisi Catacazy'nin Başkan Grant hakkında nahoş sözler söylediği için Ameri-

(111) Moore, *age*, cilt IV, sah. 485; ayrıca Baknz. Fenwick, *age*, sah. 478 vd; Bilsel, *age*, sah. 286.

kan hükûmeti kendisinin geri çağırılmasını istemesidir (112). Daha yakın tarihlerde 1915 de, Amerikan hükûmeti Avusturya-Macaristan elçisi Dr. Dumbo'nun Amerikan ticaretine zararlı faaliyetleri yüzünden geri çağırılmasını talep etmişti (113). Yine Amerikan hükûmeti 1915 de Alman deniz ateşesi Boy-Ed ile kara ateşesi yüzbaşı Von Papen'in Amerika'da ikâmetlerinin şayanı arzu olmadığını bildirmişti (114).

Geri çağırılan temsilciler memleketlerine dönünceye kadar diplomasi masuniyet ve muafiyetlerinden faydalanırlar.

Ç. — Diplomasi münasebetlerinin kesilmesi:

Diplomasi temsilcisinin geri çağırılması iki Devlet arasındaki diplomatik münasebetlerin kesilmesi için de yapılabilir. Hangi şartlar altında diplomatik münasebetlerin kesileceği konusunda hukukî kaideler teşekkül etmiş değildir. Devletler diplomatik münasebetler tesis ve idamesinde takdirlerine göre hareket etmek imkânına maliktirler. Devletler, diğer bir Devletle çıkan vahim hadiseler üzerinde diplomatik münasebetlerini kesme yoluna gidebilmektedirler. Bir Devlet diğer bir Devletin kendisine veya başka bir Devlete karşı yapmış olduğu bir muameleyi tasvib etmezse, ve bu muamele tamir edilmezse, diplomatik münasebetlerini kesmektedir. Diplomatik münasebetleri kesmenin konumuzla ilgili neticesi iki Devletin birbirleri nezdinde buldukları temsilcilerini geri çağırmalarıdır. Diplomatik münasebetlerin kesilmesi uzun bir müddet de devam edebilir. Diplomasi münasebetleri yeniden tesis edilirken teati edilecek temsilciler eskilerinden başka kimseler ise veya aradan çok uzun zaman geçmiş ise, bu temsilcilere yeni itimatnameler verilir.

Diplomasi münasebetlerinin çok çeşitli sebeplerle kesildiği görülmüştür (115). Sırbistan'da hanedan değiştiği zaman İngiltere Sırbistan'la münasebetlerini 11 Haziran 1903 de kesmiş ancak 20 Ağustos 1906 da münasebetlerini yeniden tesis etmiştir. Yine İngiltere Atina'daki askerî hükûmet darbesi üzerine Yunanistan'la diplomasi münasebetlerini Aralık 1924 den Nisan 1924 e kadar kesmişti.

Ekseriya vahim bir hadise üzerine bir tepki olarak da diplomatik münasebetlerin kesilmesine gidilmektedir. Fransa ile Venezuela arasında malî anlaşmazlıklar yüzünden 1881 den 1885 e, 1895 den 1902 ye, 1906 dan

112) Moore, *age*, cilt IV sah. 501; keza Bknz. Fenwick, *age*, sah. 479; 479; Bilsel, *age*, sah. 287.

(113) Hackworth, *age*, cilt IV, sah. 449.

(114) *Ibid*, cilt, IV, sah. 447.

(115) Bknz. Rousseau, *age*, sah. 339 vd; Fenwick, *age*, sah. 480.

1913 e kadar; İngiltere ile Sovyet Rusya arasında, Londra'daki Sovyet ticaret bürosunun polisce aranılması üzerine 26 Mayıs 1927 den 30 Ekim 1929 a kadar; İngiltere ile Liberya arasında, Liberya'nın vasıtalı bir şekilde kiralığı ihdas teşebbüsü üzerine, 1931 den 1936 ya kadar; İngiltere ile Meksika arasında, petrol şirketlerinin devletleştirilmesi üzerine 14 Mayıs 1938 den 22 Ekim 1941 e kadar; A. B. D. ile İran arasında, Amerikan basınında çıkan bazı yazılar üzerine 1 Nisan 1936 dan 25 Ocak 1939 a kadar; Fransa ile İran arasında, bir Fransız mizah gazetesinin yakışık almaz bir nüktesi yüzünden 28 Aralık 1938 den 21 Şubat 1939 a kadar; Sovyet Rusya ile Londra'daki Polonya hükûmeti arasında, Katın ormanı katliamı hadisesi üzerine 26 Nisan 1943 den itibaren; Brezilya ile Sovyet Rusya arasında, Sovyet basınının başkan Dutra'ya hücumları üzerine, 21 Ekim 1947 den itibaren diplomatik münasebetler kesilmişti. Bu misalleri artırmak mümkündür.

Diplomasi münasebetlerinin kesilmesi ve diplomasi temsilcilerinin geri çağırılması Birleşmiş Milletler Teşkilâtında Franco hükûmeti meselesi görüşülürken, (116) Franco hükûmetini protesto etmek için ve bir nevi müeyyide olarak ta tatbik edilmiştir. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu 12 Aralık 1946 da 39 (I) sayılı kararlarıyla, Güvenlik Meclisi, Birleşmiş Milletlerin gayelerine aykırı bir durum arzeden Franco hükûmetine karşı tedbirler alınmaya kadar, "şimdiden Birleşmiş Milletlere üye bütün Devletlerin Madrid'deki büyükelçileri ile orta elçilerini geri çekmeleri" tavsiye ediliyordu (117). Bu karar şu şekilde tatbik edilmiştir: Dört Devlet Madrid'deki elçilerini geri çekmiş, onsekiz Devlet elçi bulundurmadıklarını, otuz dokuz Devlet de Franco hükûmeti ile diplomatik münasebetleri olmadığını bildirmişlerdir. Bundan sonra 4 Kasım 1950 de, 1946 kararını yeniden gözden geçiren Genel Kurul, "bir hükûmetle diplomatik münasebetler tesisinin ve elçi teatisinin bu hükûmetin iç politikası hakkında bir hüküm vermek demek olmadığını" belirterek "Genel Kurulun, üye Devletlere Madrid'ten büyük ve orta elçilerini geri çekmeği tavsiye eden 12 Aralık 1946 tarihli ve 39 (I) sayılı kararının ilgası" nı tavsiye etmiştir (118).

D. — Harp hali:

Eğer iki Devlet arasında, diplomasi temsilcilerinin geri çağırılmasına imkân olmadan harp çıkmışsa, temsil görevi de sona ermiş olur. Fakat:

(116) Meray, *age*, sah. 59-74.

(117) *Ibid.*, sah. 73-74.

(118) *Ibid.*, sah. 74 not 56.

temsalciler memleketlerine dönünceye kadar diplomatik masuniyet ve muafiyetlerden istifade ederler.

E — Devlet başkanlığında değişiklik:

Umumî kaide olarak temsilci gönderen veya kabul eden Devlet başkanının ölümü, istifası veya süresinin sona ermesi üzerine, kendisinin göndermiş veya kabul etmiş olduğu diplomasi temsilcilerinin görevleri de, teknik manada sona erer. Bundan sonra mevkilerini muhafaza eden temsilcilere yeni itimatnameler gönderilir. Bu temsilciler, teknik bakımdan temsil görevlerinin sona ermesiyle yeni itimatnamelerin gönderildiği süre arasında da diplomasi imtiyazlarından faydalanırlar.

İsviçre'de Devlet başkanlığı bir şahsa değil fakat bir heyete (Bundesrat) tevdi edilmiş olduğu için, bu heyetin başkanının ölümü, istifası veya süresini doldurması, İsviçre'deki diplomasi temsilcilerinin itimatnamelerinin yenilenmesini gerektirmektedir (119). Keza Amerikan Devletleri arasındaki 1928 Havana sözleşmesinin 25 nci maddesinin ölümü veya istifası, hükûmetin veya siyasî rejimin değişmesi, diplomasi memurlarının vazifesini bitirecek kâfi bir sebep değildir" (120) denilmektedir.

---

(119) Oppenheim-Lauterpacht, *age*, cilt I, sah. 818.

(120) Bilset, *age*, sah. 305.